МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»
ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра соціальних технологій

Освітня програма «Соціальна робота»
Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

«СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ І МІЖОСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ В ПОДРУЖЖІ»

Студент _____ Коваль Володимир Васильович
(підпис)

Науковий
керівник _____ д.пед.н., проф. Давиденко Г.В.
(підпис)

Рецензент _____
(підпис)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри соціальних технологій
_____ «___» _____2024 р. Костенко Н.І.
(підпис)

Вінниця – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ 6
1.1. Аналіз та зміст поняття «подружні конфлікти» 6
1.2. Джерела конфліктів у сімейних взаєминах 11
1.3. Науковий аналіз сімейних конфліктів та їх класифікація 20
1.3.1. Динаміка конфліктів у подружжі 23
1.3.2. Динаміка конфліктів у сімейному середовищі між батьками та їхніми дітьми 29
1.3.3. Соціально-психологічний аналіз міжпоколінних конфліктів 35
РОЗДІЛ 2. ДИНАМІКА МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ ПІД ЧАС КОНФЛІКТУ 41
2.1. Етапи розвитку конфліктних ситуацій 41
2.2. Основні фази розвитку конфліктів 44
2.3. Основні умови для підтримки стабільності подружніх зв'язків 49
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СПЕЦИФІКИ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА КОНФЛІКТІВ У ПОДРУЖЖІ З ПОЗИЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СПРИЙНЯТТЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ 54
3.1. Методологія проведення наукового дослідження 54
3.2. Системний аналіз сімейних цінностей у подружніх парах 58
3.3. Дослідження аспектів спілкування та конфліктів у подружніх стосунках 60
3.4. Аналіз міжособистісного спілкування у шлюбі в контексті сприйняття цінностей сім'ї 66
ВИСНОВКИ 70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 72

ВСТУП

Сімейні конфлікти відіграють ключову роль у формуванні міжособистісних відносин у подружжі, оскільки вони можуть суттєво вплинути на емоційний клімат сім'ї, рівень задоволеності партнерів і загальну якість життя. У сучасному суспільстві, де стосунки піддаються впливу численних соціальних, економічних та культурних змін, розуміння етапів розвитку конфліктних ситуацій та умов, що сприяють підтримці гармонії у подружжі, стає особливо важливим. Аналіз цих аспектів не лише дозволяє виявити причини виникнення конфліктів, але й розробити ефективні стратегії для їх попередження та вирішення.

Оскільки сімейні конфлікти можуть мати далекосяжні наслідки, як для окремих членів сім'ї, так і для суспільства в цілому, дослідження цієї теми набуває практичної значущості. Уміння управляти конфліктами може сприяти зміцненню сімейних зв'язків, покращенню психологічного благополуччя партнерів та формуванню стабільних і гармонійних стосунків.

Сімейні конфлікти і міжособистісні відносини в подружжі є предметом інтенсивного наукового дослідження, адже вони безпосередньо впливають на якість життя людей, які перебувають у шлюбі. У цій дипломній роботі розглядаються теоретичні та методологічні аспекти дослідження сімейних конфліктів, етапи їх розвитку, основні фази конфліктних ситуацій, а також умови, що сприяють стабільності подружніх зв'язків.

У роботі буде розглядатись теоретичні основи, що включають визначення конфлікту, його природу та механізми розвитку. Аналіз літератури свідчить про те, що питання конфліктів у сімейному контексті досліджували багато українських науковців, таких як О. Балакирева, А. Бова, С. Вакуленко, С. Глазунов, А. Лантух, Н. Лавриненко, Е. Лібанова, Т. Медіна, А. Нечипоренко, А. Ноур, Н. Хамітов, Ю. Якубова, О. Яременко та інших. Їх роботи вносять вагомий внесок у розуміння механізмів сімейних конфліктів та можливостей їх вирішення.

Також дослідження буде зосереджено на динаміці міжособистісних відносин у подружжі під час конфлікту. Розглядаються етапи розвитку конфліктних ситуацій, що дозволяє проаналізувати, як конфлікти змінюються з часом і які чинники впливають на їх ескалацію або розрядку.

Присвячений аналізу специфіки міжособистісної взаємодії та конфліктів у подружжі з позиції сприйняття сімейних цінностей. Сучасні дослідження акцентують увагу на культурі спілкування між шлюбними партнерами, зокрема на впливі рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування (Н.Є. Хлопоніна, С.Д. Максименко, З.Г. Кісарчук). Також вивчаються процеси становлення та збереження взаєморозуміння (О.О. Бодальов, Е.Н. Лінчевський, В.Б. Ольшанський) і концептуальна роль взаємодії у формуванні соціально-психологічних явищ (Г. Блумер, Е. Гофман, Дж. Г. Мід, Р. Лінтон).

Таким чином, розуміння специфіки міжособистісної взаємодії та конфліктів у подружжі через призму сприйняття сімейних цінностей є важливим кроком для формування теоретичних основ і практичних рекомендацій у цій галузі. Ця тема має наукову значущість, оскільки дозволяє створити більш глибоке розуміння механізмів сімейних конфліктів та шляхів їх подолання, що, в свою чергу, може сприяти покращенню якості життя подружжя та зміцненню сімейних зв’язків.

Мета дослідження - Вивчити та проаналізувати основні аспекти сімейних конфліктів, їх динаміку та вплив на міжособистісні стосунки у подружжі, а також розробити рекомендації для покращення взаємодії в сімейному середовищі.

Завдання дослідження:

1. Визначити і проаналізувати поняття «подружні конфлікти» та їх характерні особливості.

2. Виявити основні джерела конфліктів у сімейних взаєминах.

3. Провести науковий аналіз класифікації сімейних конфліктів та їх динаміки.

4. Дослідити етапи розвитку конфліктних ситуацій у подружжі.

Об’єкт дослідження - Сімейні конфлікти, їх динаміка та вплив на міжособистісні стосунки у подружжі.

Предмет дослідження - Теоретичні та методологічні аспекти сімейних конфліктів, включаючи їх джерела, класифікацію, етапи розвитку та умови стабільності подружніх стосунків.

Публікації. Коваль В., Костенко Н.І. Аналітичний огляд теоретичних аспектів задоволеності у подружніх взаємозв’язках. Реабілітація: фізична, психологічна, соціальна. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 17-18 травня 2024 р. За заг. ред. Г.В. Давиденко. Вінниця : ТОВ »ДРУК», 2024.

Коваль В., Костенко Н.І. Теоретичні аспекти вивчення подружніх конфліктів. Реабілітація: фізична, психологічна, соціальна. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 17-18 травня 2024 р. За заг. ред. Г.В. Давиденко. Вінниця : ТОВ »ДРУК», 2024.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (55 найменувань). Загальний обсяг складає 76 сторінки, з них 70 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1. Аналіз та зміст поняття «подружні конфлікти»

Подружні конфлікти є невід'ємною частиною будь-якого шлюбу, відображаючи різноманітні форми міжособистісних зіткнень та непорозумінь, які виникають між чоловіком і дружиною. Ці конфлікти можуть мати різні причини, включаючи розбіжності в поглядах, різні життєві цінності, фінансові проблеми, питання виховання дітей, побутові негаразди тощо. Аналізуючи поняття «подружні конфлікти», важливо розглянути їх природу, основні причини виникнення, типологію, а також шляхи їх вирішення та попередження.

Термін «сім'я» досліджується різними науковими дисциплінами, такими як соціологія, юриспруденція та психологія, кожна з яких надає йому своє унікальне тлумачення. Хоча існує багато визначень і понять цього терміну, в загальному його можна охарактеризувати як малу групу, члени якої пов'язані шлюбом або кровними узами, спільним проживанням і веденням домашнього господарства, емоційними зв'язками та взаємними обов'язками.

Сім'я також розглядається як соціальний інститут, що представляє стійку форму взаємовідносин між людьми, в рамках якої здійснюється основна частина їх повсякденного життя. Вона включає сексуальні стосунки, дітонародження, первинну соціалізацію дітей, а також значну частину побутового догляду, освітнього та медичного обслуговування, особливо щодо дітей та осіб похилого віку. Крім того, сім'я є найсильнішим джерелом емоційних реакцій, забезпечуючи підтримку, прийняття та рекреацію для своїх членів.

Як зазначає В.Н. Дружинін [15], сім'я є ключовим, а часто й основним компонентом середовища, в якому людина живе, особливо в першу чверть життя, якщо їй пощастить, і до створення якого вона прагне протягом усього життя. У повсякденній свідомості поняття шлюб і сім'я можуть зливатися, але

науковці розрізняють ці поняття. Шлюб є соціальним інститутом, що регулює відносини між статями. А.Г. Харчев [41] визначає шлюб як «історично змінну соціальну форму відносин між чоловіком і жінкою, за допомогою якої суспільство впорядковує і санкціонує статеве життя, встановлює їх подружні, а також батьківські права та обов'язки».

Наразі шлюб зазвичай розглядається як добровільний союз чоловіка та жінки, що базується на взаємній домовленості, оформлений відповідно до закону, і спрямований на створення та збереження сім'ї. Разом зі свободою в укладенні шлюбу існує також свобода його розірвання, яка відома як розлучення. Тому в шлюбних відносинах можна спостерігати дії партнерів, які поступово віддаляють подружжя одне від одного, не виключаючи розлучення.

Поняття «сім'я» відрізняється від поняття шлюбу і призначене для характеристики складної системи взаємин між подружжям, їхніми дітьми та іншими родичами. Багато фахівців, зокрема А.Г. Харчев [45, с. 62-78], визначають сім'ю як «історично пов'язану конкретну систему взаємин між подружжям, між батьками і дітьми; це мала соціальна група, члени якої пов'язані шлюбними і батьківськими відносинами, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю. Соціальна необхідність у сім'ї обумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення».

У сучасному суспільстві сім'я вивчається як соціальний інститут і як мала соціальна група. Юристи, філософи та соціологи здебільшого досліджують сім'ю як соціальний інститут. Поняття «соціальний інститут» відноситься до стійкого набору формальних та неформальних принципів, установок, правил і норм, за допомогою яких суспільство регулює і контролює життєдіяльність людей у важливих сферах. Найважливішими соціальними інститутами сучасного життя є сім'я, політика, економіка, релігія та освіта.

Як соціальний інститут, сім'я відіграє ключову роль у відтворенні членів суспільства та їх первинній соціалізації, володіючи важливими перевагами в цьому процесі.

Психологи часто розглядають сім'ю як невелику соціальну групу. Таке трактування поняття «сім'я» відкриває широкі можливості для психологічної роботи. У психології це виражається через тісні взаємозв'язки між членами сім'ї, що є основою для утворення малої групи. Така група характеризується спільними цілями та завданнями, емоційними стосунками і особливими цінностями та нормами.

Розуміння сім'ї як соціальної групи неможливе на основі знань лише окремих її членів. Сім'я є системою, яка має потенціал для розвитку. Зміни в будь-якому елементі цієї системи, наприклад, у подружніх відносинах, можуть спричинити напругу в усій сім'ї. Дисгармонія одного члена сім'ї також впливає на функціонування всієї системи.

К. Роджерс у своїй системі класифікує сімейні функції на наступні сфери [26, с. 73-77]:

- Репродуктивна функція, пов'язана з народженням дітей.
- Виховна функція, що охоплює процес виховання дітей.
- Господарсько-побутова функція, що включає отримання господарських послуг.
- Економічна функція, яка забезпечує матеріальні засоби.
- Сфера первинного соціального контролю, що регулює поведінку членів сім'ї.
- Сфера духовного спілкування, що сприяє розвитку духовних цінностей.
- Соціально-статусна функція, пов'язана з соціальним статусом сім'ї.
- Дозвільна функція, яка регулює взаємини в сім'ї.
- Емоційна функція, яка забезпечує психологічний комфорт і підтримку емоційних потреб.

Класифікація О.Н. Єлізарова включає такі аспекти [17, с. 34-44]:

- Народження і виховання дітей.
- Збереження, розвиток і передача традицій та цінностей суспільства.
- Забезпечення почуття безпеки, комфорту і цінності свого «Я».
- Формування умов для особистісної зміни членів сім'ї.

- Задоволення сексуальних потреб.

- Спільний час проведення разом.

- Об’єднання для ведення домашнього господарства та взаємодопомоги.

- Спілкування з близькими та підтримка комунікації.

- Батьківство і контакт з дітьми.

- Соціальне спостереження за поведінкою членів сім’ї.

- Фінансове забезпечення сім’ї.

- Здоров’я, відпочинок і стресові розрядки членів сім’ї.

Ось перефразований текст з класифікаціями функцій сім’ї та системним підходом до її розуміння:

І.В. Гребенникова ідентифікує наступні функції сім’ї [10]:

- Репродуктивна функція, що полягає в продовженні роду людей через народження дітей.

- Економічна функція, яка охоплює виробництво необхідних ресурсів для життя, управління домашнім бюджетом та забезпеченням споживчої діяльності.

- Виховна функція, спрямована на розвиток особистісних якостей дітей і вплив на їхній розвиток протягом життя.

- Комунікативна функція, яка забезпечує спілкування між членами сім’ї та їхніми контактами зі засобами масової інформації, культурою і дозвіллям.

Концептуальною основою для розуміння сім’ї є загальна теорія систем. Сім’я, як і будь-яка інша система, володіє наступними характеристиками:

- Взаємопов’язаність: взаємозалежність окремих елементів системи.

- Холізм: єдність системи надає нові властивості, відмінні від окремих елементів.

- Структурна організація, що включає системність і координацію ролей і взаємин в сім’ї.

- Різноманітність процесів в системі, які можуть бути переривчастими, безперервними або циклічними.

- Активність і спроможність до розвитку.

- Діалектика рівноваги і розвитку, що відображає постійні зміни в сімейній системі.

Сукупність характеристик сімейної групи включає функції, структуру і динаміку. Перш за все, розглянемо функції сім'ї. У сімейній психології поняття «функція» розглядається такими значеннями:

- Роль сім'ї як соціального інституту та невеликої групи в контексті відносин з суспільством і внутрішніх взаємодій між її членами.

- Зовнішні прояви і характеристики сімейних відносин у контексті взаємодії з суспільством.

- Функції розглядаються як дії членів сім'ї, спрямовані на задоволення їхніх потреб.

Ці функції також включають:

- Задоволення потреби в почутті захищеності, комфорту на психологічному рівні, важливості свого «я», тепла і любові.

- Створення умов для особистісної зміни членів сім'ї.

- Задоволення сексуальних потреб.

- Спільний час проведення разом.

- Інтеграція в єдине ціле, розподіл обов'язків та взаємодопомога в домашньому господарстві.

- Потреби в спілкуванні з близькими та утримання міцних комунікаційних зв'язків.

- Батьківство і виховання дітей, їхній контакт і самовираження.

- Соціальний моніторинг поведінки членів родини.

- Фінансове забезпечення сім'ї.

- Здоров'я і відпочинок членів сім'ї, звільнення від стресу.

Т.А. Гурко розподіляє основні функції сім'ї наступним чином [12]:

- Репродуктивна функція зосереджена на відтворенні життя та продовженні людського роду.

- Господарська функція включає в себе виробництво матеріальних ресурсів для життєдіяльності в суспільстві, відновлення енергії дорослих, що

витрачаються на працю, управління домашнім господарством, ведення власного бюджету та підготовку до споживчої діяльності.

- Виховна функція спрямована на розвиток особистісних якостей дітей, постійний вплив виховних заходів на всіх членів сім'ї протягом усього життя, а також взаємодію дітей з батьками та іншими членами сім'ї.

- Комунікативна функція означає активну роль сім'ї у забезпеченні комунікації між її членами засобами масової інформації, літературою та мистецтвом, а також створення спільного дозвілля і відпочинку всередині сім'ї.

1.2. Джерела конфліктів у сімейних взаєминах

У сімейних взаєминах конфлікти виникають з різних джерел і можуть мати різноманітні причини та наслідки. Вони можуть бути спричинені різницею у цінностях, очікуваннях та інтересах між членами сім'ї, а також виникати через недоліки у комунікації та розумінні. Розуміння цих джерел дозволяє збагатити наш підхід до вирішення конфліктів та підтримання гармонії у сімейних стосунках.

Тема конфліктів є важливою для розв'язання різноманітних проблем, що виникають у сім'ї. Конфлікти представляють собою явище, що не може бути уникнутим у будь-якій сфері людського життя, особливо у сімейному контексті, за висновками психологів.

В сімейному житті конфлікти розділяються за учасниками на конфлікти між подружжям, між дітьми і батьками, а також між подружжям і іншими членами сім'ї. Ці ситуації можуть відігравати як позитивну роль, сприяючи особистісному зростанню, зміцненню сімейних зв'язків та позитивному розвитку взаємин між членами сім'ї, так і негативно впливати, призводячи до деструкції сімейних відносин.

Незалежно від обставин і причин, кожен конфлікт потребує уважного управління та вирішення. Для досягнення цих цілей необхідно розуміти

причини виникнення конфліктів і механізми їх розвитку. В психології конфлікти досліджуються у трьох аспектах [42]:

1. Внутрішньо особистісний конфлікт виникає при зіткненні протилежних поглядів, інтересів та потреб особистості, які мають приблизно однакову силу.

2. Міжособистісний конфлікт виникає, коли особи або групи людей мають несумісні цілі, протиріччя цінностей або одночасно прагнуть досягти однієї мети, але це можливо лише для однієї сторони.

3. Груповий конфлікт виникає між соціальними групами, які мають несумісні цілі, що заважають один одному досягти їх.

Сімейний конфлікт є формою міжособистісного конфлікту, який часто має негативний характер і може призводити до дезадаптації в сім'ї.

В літературі з психології сім'ї існують різні підходи до класифікації конфліктів, що відображають їх вплив на сімейне життя. Однією з основних класифікацій є поділ на конструктивні та деструктивні конфлікти. Конструктивні конфлікти є конструктивними через їхню здатність до вирішення проблемних ситуацій та відсутність серйозного відчуття незадоволеності серед учасників. У таких конфліктах члени сім'ї можуть використовувати конструктивні способи комунікації і вирішення проблем, що сприяє зміцненню взаємин та особистісному зростанню.

З іншого боку, деструктивні конфлікти відзначаються відсутністю конструктивного розв'язання, а також значним рівнем невдоволення та емоційної напруги. Такі конфлікти часто призводять до накопичення негативних емоцій, які можуть закріплюватися учасниками конфлікту та сприяти відчуженню та непорозумінню. Наприклад, часті суперечки, які залишаються без вирішення, можуть стати причиною деградації взаємин та навіть розпаду сім'ї.

Деструктивні конфлікти не лише погіршують якість сімейного життя, але й можуть мати далекосяжні наслідки для психологічного та емоційного благополуччя усіх її членів. Таким чином, розуміння природи конфліктів у сім'ї

та їхніх можливих наслідків є важливим аспектом психологічної підготовки та підтримки сімейних відносин.

Іванова М.С. класифікує конфлікти згідно їхньої динаміки на наступні типи [18]:

- Актуальні конфлікти виникають внаслідок миттєвих причин.

- Прогресуючі конфлікти характеризуються поступовим зростанням напруженості.

- Звичні конфлікти пов’язані з постійними протиріччями і не можуть бути вирішені без зовнішньої допомоги.

За своїм характером сімейні конфлікти можуть бути явними або прихованими. В першому випадку подружжя веде відкриту боротьбу, виражаючи свою агресію вербально і невербально. У другому випадку конфлікти мають тягучий характер і проявляються у догляді та тривалому негативному настрої, що робить їх складнішими для виявлення та врегулювання.

Причини сімейних конфліктів, а також конфліктів з зовнішніми стимулами, різноманітні. Зокрема, вони можуть виникати після народження дітей, через різні погляди батьків на проведення дозвілля, особливо це помітно в молодих парах, а також через обмеженість матеріальних ресурсів.

Багато причин можуть впливати на потребу в зверненні до психотерапевта в сімейних конфліктах. Наприклад, втрата ілюзій, невирішені відносини з батьківською сім’єю, подружня зрада, або загроза розлучення можуть спричиняти порушення взаєморозуміння між партнерами. Це може призводити до прояву егоцентризму та конфліктності у одного чи обох членів сім’ї [13].

Коли конфлікт виникає, подружжя часто намагається вирішити проблеми самостійно, застосовуючи різні стратегії «сімейного захисту». Ці стратегії можуть включати пошуки «крайнього» серед членів родини, формування «союзів» всередині сім’ї, спроби відновлення авторитету шляхом показу себе авторитетною особою, або зниження значущості партнера через позашлюбні

стосунки. Інші реакції можуть включати агресивну поведінку, відхилення від емоційних і сексуальних потреб, або створення уявлення про сексуальні або психічні проблеми партнера.

При виникненні та розвитку подружніх конфліктів значну роль відіграють особистісні особливості подружжя та розподіл ролей всередині сім'ї. Дослідження показали, що менш схильні до конфліктів чоловіки часто характеризуються м'якими, фемінними рисами, тоді як жінки, які відрізняються багатою уявою та творчим мисленням, частіше схильні до конфліктів. Основною конфліктогенною рисою є зневажливе ставлення до потреб і інтересів інших людей.

Існують дані, що показують, що в конфліктних подружніх парах, на відміну від безконфліктних, часто спостерігаються розбіжності в поглядах і в розумінні загальнолюдських і внутрішньо-сімейних проблем.

Поведінка подружжя, будь вона позитивною чи негативною, може як підтримувати конфлікт, так і допомагати його вирішувати. Конфлікт часто загострюється, коли чоловік і жінка неправильно реагують на наявні розбіжності, закріплюються на них і стають настійними в своїй правоті. З іншого боку, конфлікт може призводити до мирного вирішення, коли сторони не прагнуть звинувачувати одна одну, а замість цього шукають компроміси і способи досягнення примирення. В таких випадках частота конфліктів зазвичай зменшується. Коли обидві сторони усвідомлюють свою частку вини і спрямовані на конструктивне вирішення проблем, конфлікти частіше набирають конструктивного характеру, а не деструктивного.

А.І. Тащева виділяє основні причини подружніх конфліктів, виходячи з нестачі задоволення їхніх потреб. Серед них [48]:

1. Психо-сексуальна несумісність.

2. Незадоволеність потребою у визнанні власної особистості.

3. Потреба в позитивних емоціях, включаючи відсутність ласки, турботи, уваги та розуміння.

4. Надмірне задоволення одним з подружжя своїх потреб, таких як алкоголь, наркотики або витрати тільки на себе.

5. Незадоволеність потребою в взаємодопомозі з домашніми проблемами, такими як ведення домашнього господарства чи виховання дітей.

6. Відмінність у потребах у проведенні вільного часу та інтересах.

Ці фактори можуть значно впливати на виникнення і розвиток конфліктів у сімейних відносинах, підкреслюючи важливість розуміння та врахування взаємних потреб у процесі вирішення конфліктів.

Відносини в подружжі часто пов’язують з кризами, які виникають на різних етапах життя сім’ї. Перший кризовий період припадає на перший рік подружнього життя і часто пов’язаний з конфліктами, спричиненими процесом адаптації до нових ролей і взаємин в сім’ї. Відомо, що в цей період існує значна ймовірність розлучень, яка може досягати майже 30%.

Другий кризовий період настає з появою дітей, коли зменшується можливість росту в кар’єрі, обмежується час на хобі та дозвілля, і часто спостерігається тимчасове зменшення сексуальної активності.

Третій кризовий період настає при середньому віці, коли життя подружжя може стати одноманітним, відсутнім чимось новим або цікавим.

Четвертий період в житті подружжя настає після 18-24 років спільного життя, коли діти вже виросли і виїхали з дому. Цей період часто супроводжується почуттям самотності, іноді чоловіки можуть шукати сексуальні стосунки поза шлюбом.

Два основні критичні періоди в розвитку подружніх відносин можна ідентифікувати за їх характеристиками і впливом на сімейне життя.

Перший період відбувається між третім і сьомим роками спільного життя подружжя. Цей період характеризується згасанням романтичного настрою, відчуттям неприйняття контрасту між поведінкою чоловіка в періоди закоханості і в сімейному житті. Подружжя може реалізувати, що вони мають різні погляди на багато речей і важко досягти згоди, що призводить до наростання напруженості і частіше викликає негативні емоції.

Другий кризовий період припадає на період між 17 і 25 роками подружнього життя. Цей період може тривати кілька років і характеризується поглибленням відчуття ворожнечі між партнерами, з'явою емоційної нестабільності, страху, можливих розладів і захворювань. Дружина може почувати підвищену емоційну залежність, стурбованість щодо швидкого старіння, а чоловік може відчувати бажання знайти статеві стосунки поза шлюбом.

Сімейне життя під впливом змін в суспільстві також може сприяти виникненню конфліктів. Зокрема, зростаюча соціальна відчуженість, інтерес до культури споживання, занятість обох членів подружжя на роботі, відсутність комфортного житла і економічна нестабільність можуть впливати на стабільність відносин.

Сімейні конфлікти можна поділити на приховані і відкриті форми. Прихований конфлікт часто проявляється через мовчання, бойкот у взаємодіях у сімейному житті або холодність у стосунках між подружжям. Відкритий конфлікт, натомість, проявляється у формі відвертих розмов, вербальної агресії, образ, або конфліктних сцен.

Існує шість основних типів подружніх конфліктів [4, с. 17-22]:

1. Справжні конфлікти: об'єктивно існують і сприймаються обома партнерами.

2. Умовні конфлікти: ситуації, коли можливість вирішення конфлікту не усвідомлюється подружжям.

3. Офсетний конфлікт: маскує інший, більш серйозний конфлікт.

4. Приписувані-без власної ролі конфлікти: конфлікти, у яких один з партнерів вважає, що він не винен у їх виникненні.

5. Латентні конфлікти: протиріччя, які неусвідомлені і можуть виливатися в конфліктні ситуації пізніше.

6. Помилкові конфлікти: результат неправильного сприйняття одним з партнерів поведінки іншого.

Конфлікти в подружніх відносинах проникають на різних рівнях взаємодії. Їх причинами можуть бути відсутність любові, неефективне спілкування, відсутність близькості та взаємної довіри, несумісність у цінностях і ролях, а також проблеми з самооцінкою партнерів.

Старшенбаум Г. В. визначає ряд факторів [39], які сприяють дезадаптації подружжя, серед яких невідповідність культурному рівню, розумовій і соціальній зрілості, різноманітність систем цінностей і поглядів на життя, а також невідповідність у моделях спілкування і поведінкових рисах, уявленнях про себе і партнерів, низький рівень прихильності, недостатня сексуальна і загальна психологічна сумісність, і невдоволення потребами. Всі ці чинники можуть бути причиною або сприяти виникненню подружніх конфліктів.

Харитонов А.Н. розглядає подружні конфлікти як один з типів складних ситуацій і виділяє три групи причин: біофізичні, соціальні і психологічні. Психологічні причини він класифікує наступним чином [46]:

1. Особистісні чинники: психологічна незрілість, егоцентризм подружжя; орієнтація на минулому, на ранніх стадіях психосексуального розвитку; неадекватна ідентичність; негативні особистісні характеристики, такі як недовіра, заздрість, почуття провини, ревнощі, тривога, ненависть, невпевненість в собі, агресивність; внутрішньо особистісні конфлікти; психологічні травми з раннього дитинства та підліткового віку; високий рівень претензій.

2. Міжособистісні та об'єктивні фактори значно впливають на динаміку та розвиток подружніх конфліктів. Ось детальніше про кожен тип факторів:

Міжособистісні фактори:

1. Зміщення несвідомих очікувань: Коли очікування від партнера не відповідають його реальній поведінці, це може сприяти розвитку конфліктів.

2. Боротьба за лідерство: Конфлікти можуть виникати через прагнення керувати або контролювати в сімейних відносинах.

3. Взаємні переклади: Непорозуміння і конфлікти можуть виникати через неправильне розуміння вчинків, поведінки та комунікації між партнерами.

4. Відмінності характерів, бажань, інтересів: Індивідуальні відмінності у вподобаннях і цілях можуть призводити до конфліктів, особливо якщо вони виявляються несумісними.

5. Суперечливе виховання батьків: Різні стилі виховання, з якими партнери зростали, можуть призводити до конфліктів у вихованні власних дітей.

6. Недостатнє або повне неприйняття партнера: Відчуття неприйняття або недооцінки можуть призводити до конфліктів і взаємних образ.

7. Дистанціювання та труднощі спілкування: Проблеми у взаєморозумінні та зв'язку можуть підсилювати конфліктність у відносинах.

8. Відмінності у поглядах на сім'ю, роботу: Різні переконання щодо ролі сім'ї і професійних обов'язків можуть призводити до конфліктів.

9. Різні підходи до вирішення сімейних проблем: Індивідуальні підходи до вирішення складних сімейних ситуацій можуть викликати розбіжності.

Об'єктивні ситуаційні і діяльні фактори:

1. Напружений характер діяльності: Високі вимоги на роботі або інші ділові або професійні труднощі можуть створювати напругу в сімейних відносинах.

2. Жорсткий графік: Непокладна або неспільна робоча або особиста графіка може призводити до віддаленості між партнерами і конфліктів.

3. Вимушене розлучення з сім'єю: Ситуації, коли один з партнерів вимушено віддалений від сім'ї через роботу або інші обставини, можуть створювати стрес і конфлікти.

4. Зміна роботи: Переходи на нові посади або робочі місця можуть впливати на сімейну динаміку і взаєморозуміння.

5. Недостатня матеріальна і побутова підтримка: Фінансові труднощі або недостатність побутової підтримки можуть створювати конфліктні ситуації в сім'ї.

3. Сімейні конфлікти є складними і важливими аспектами сімейного життя, оскільки вони можуть значно впливати на психічне і емоційне благополуччя кожного члена родини. Ось детальніше про деякі наслідки сімейних конфліктів:

1. Невдоволення сімейними відносинами: Постійні конфлікти можуть призводити до загального невдоволення зі станом сімейних відносин, що створює напруження і дистрес серед усіх членів сім'ї.

2. Страх у сім'ї: Після серйозних конфліктів у сім'ї може виникати страх перед подібними ситуаціями в майбутньому, що може впливати на загальну атмосферу і взаємодію в родині.

3. Психоневрологічний стрес: Довготривалі конфлікти можуть призводити до значного психологічного стресу, що впливає на здоров'я і загальне самопочуття осіб у сім'ї.

4. Перешкоди для прояву почуттів і задоволення потреб: Конфлікти можуть ускладнювати взаємодію та відносини, утруднюючи вираження почуттів і задоволення основних потреб кожного члена сім'ї.

5. Стан провини: Учасники конфліктів можуть відчувати провину і відповідальність за їх виникнення, що може впливати на їхнє самопочуття та стосунки в майбутньому.

Розвиток сімейних труднощів може мати різні варіанти впливу на сімейні відносини за класифікацією А.Н. Харитонова [44]: позитивний, негативний і затяжний (постійний). Позитивний сценарій передбачає виявлення проблеми, дискусію та пошук спільних рішень, що сприяє зміцненню відносин. Негативний варіант може призвести до уникнення обговорення конфлікту і загострення проблем, а потім до перерви в стосунках. Затяжний варіант означає тривалу наявність труднощів без змін, що може постійно впливати на сімейне життя без конструктивного розв'язання.

У умовах постійної динаміки сімейні труднощі виникають на перших трьох етапах, але особливої уваги заслуговує четвертий етап, коли увага зосереджується на проявах сімейних проблем, відмові від обговорення

конфліктних ситуацій, що можуть призвести до відчуття безвихідності серед членів сім'ї та пошуку шляхів подолання цих проблем. На п'ятому етапі такі конфлікти часто набувають конструктивного розв'язання. Протягом тривалого періоду ці труднощі в сім'ї можуть призводити до зниження задоволення від шлюбу. У таких випадках часто спостерігається механізм подружньої захисту від розпаду, коли чоловік і жінка виявляють особисті проблеми, але вони можуть виявити схожість з проблемами одного з партнерів, або спостерігати лякаючий ефект, який зумовлює їхню поведінку, що не може бути зреалізованою самостійно [19, с. 55-62].

Існують подружжя, які доповнюють одне одного, несхожі за своєю природою, але задовольняють невротичні потреби одне одного, що називається взаємодоповнюваністю. У таких випадках можна виділити три види патологічних взаємодоповнень:

- Конкуренція: боротьба за лідерство, відкрите протистояння, взаємні обвинувачення та суперечки.

- Псевдо-співпраця: ігнорування проблем у відносинах, відсутність реального взаєморозуміння.

- Ізоляція: відчуття любові, що пригнічується через вимушені негативні емоції та ізоляцію від партнера.

Таким чином, незалежно від зовнішнього вигляду конфлікту, важливо розуміти, що сім'я може збиратися разом навіть у найскладніших ситуаціях.

Останнім часом конфлікти в сім'ї стали поширеним явищем у всьому світі. Працюючи з цими ситуаціями, важливо дотримуватися концепції «сім'ї» як важливої складової частини життя кожної людини, оскільки конфлікти можуть виникати не лише між членами сім'ї, але й всередині самої особистості.

1.3. Науковий аналіз сімейних конфліктів та їх класифікація

Сімейні конфлікти є неуникненною частиною людського взаємодії, яка відіграє значну роль у формуванні сімейних відносин та психологічного клімату вдома. Науковий аналіз цих конфліктів стає важливим інструментом для розуміння їхніх причин, наслідків та шляхів вирішення. Класифікація сімейних конфліктів дозволяє систематизувати їх різноманітність і зрозуміти, як різні типи конфліктів впливають на динаміку родинних взаємин.

Порівнюючи з іншими конфліктами, виявляється, що в сімейних конфліктах наявні тісні відносини між членами сім'ї, які взаємно довіряють один одному. Це означає, що в разі розриву шлюбу порушуються не лише права і інтереси подружжя, а й великі збитки понесуть усі члени сім'ї. Отже, вирішення сімейних конфліктів потребує урахування особливостей взаємин в сім'ї, підтримки благополуччя, а також фізичного, психічного і морального здоров'я усієї родини. Можливість врегулювати конфлікт і зберегти сім'ю у разі розриву шлюбу важлива для всіх членів сім'ї.

Всі подружжя зазнають різних рівнів несхвати, що є природнім явищем у кожній родині. При цьому об'єднання чоловіка і дружини зумовлене їхніми різними індивідуальними психологічними особливостями, життєвим досвідом, різними світоглядами і інтересами. У 85-90% сімей відбуваються серйозні конфлікти, тоді як у 10-15% конфлікти виникають лише кілька разів.

Конфлікт є складною проблемою для багатьох подружжів. Ситуації конфлікту можуть перебувати на різних етапах розвитку сім'ї. Однією з найважливіших ролей конфлікту є його виявлення та вирішення на ранніх стадіях, коли чоловік і дружина тільки починають відчувати непорозуміння між собою. На цьому етапі критично важливо визначити причини конфліктів та шляхи їх вирішення. Походження конфліктів часто пов'язане з індивідуальними потребами та устремленнями людей, або з неспроможністю створювати умови для їх задоволення, що може суперечити інтересам подружжя чи інших членів сім'ї.

Систематичні психологічні дослідження в галузі шлюбу здебільшого розпочалися серед клінічних психологів, які прагнули покращити допомогу

парам, що зіштовхуються з подружніми проблемами. Протягом останніх 30 років ці дослідження надали особливий внесок у літературу про шлюб, свідченням чому є різноманітні підходи до вивчення та розв'язання подружніх конфліктів.

Перше, багато з впливових теорій шлюбу підкреслюють, що страждання виникають через несприятливу та неефективну реакцію пари на конфлікт [54, с. 207-210].

Друге, дослідження в галузі шлюбу часто акцентуються на тому, як подружжя реагують, коли вони не згодні між собою, зокрема на дослідженні конфліктів та методів їх вирішення [55, с. 14-20].

Третє, психологічні втручання для проблемних пар часто спрямовані на розвиток навичок у вирішенні конфліктних ситуацій [50, с. 53-55].

Подружній конфлікт має значний вплив на психічне, фізичне та сімейне здоров'я. Він пов'язаний з розвитком депресивних симптомів, розладами харчування, алкоголізмом чоловіка, епізодичним споживанням алкоголю та його позашлюбним вживанням. Незважаючи на те, що в середньому одружені люди зазвичай мають краще здоров'я, ніж одинокі, подружні конфлікти пов'язані зі збільшеним ризиком серйозних захворювань, таких як рак, серцеві захворювання та хронічні болі. Це можливо через те, що ворожість під час конфліктів впливає на імунологічні, ендокринні та серцево-судинні процеси.

Фізична агресія виникає у близько 30% подружніх пар у Сполучених Штатах, що призводить до значних фізичних травм приблизно у 10% пар. Шлюб також є основним контекстом для міжособистісного насильства, і частіше жінки стають жертвами вбивств, здійснених їхніми партнерами, ніж будь-яким іншим способом.

Шлюбний конфлікт має значущі наслідки для сімей, включаючи погане виховання дітей, їхню погану адаптацію, збільшену ймовірність конфліктів між батьками і дітьми, а також між сиблінгами. Існують особливі негативні наслідки шлюбних конфліктів, які часті, інтенсивні, та фізично не вирішені, що можуть впливати на поведінку дітей у сім'ї [24, с. 121].

1.3.1. Динаміка конфліктів у подружжі

Конфлікти є невід'ємною частиною будь-яких міжособистісних відносин, і подружжя не є винятком. Відмінності в поглядах, потребах, очікуваннях та особистих переживаннях часто стають джерелом суперечок і непорозумінь між партнерами. Динаміка конфліктів у подружжі є складним процесом, що включає в себе не лише причини виникнення суперечок, але й способи їх вирішення, наслідки для стосунків та емоційний стан кожного з подружжя.

Дослідження динаміки конфліктів у подружжі має важливе значення для розуміння механізмів, що впливають на стабільність та якість шлюбних відносин. Це дозволяє виявити основні тригери конфліктів, визначити ефективні стратегії подолання суперечок та запобігти їхньому негативному впливу на подальший розвиток сім'ї. Важливою складовою цього процесу є врахування психологічних аспектів, які відіграють ключову роль у формуванні поведінкових реакцій та емоційних реакцій подружжя на конфліктні ситуації.

Розгляд динаміки конфліктів у подружжі також дозволяє зрозуміти, як міжособистісні конфлікти впливають на загальну систему сімейних відносин, включаючи взаємодію з дітьми та іншими членами родини. Вивчення цього питання надає можливість розробити практичні рекомендації для покращення сімейного клімату та зміцнення подружніх зв'язків.

Шлюбні конфлікти можуть бути надзвичайно різноманітними. Пари скаржаться на джерела конфліктів, починаючи від словесного та фізичного насильства до особистих характеристик та поведінки. Відчуття нерівності в розподілі обов'язків у парі пов'язане з шлюбними конфліктами і тенденцією чоловіків відсторонюватися у відповідь на конфлікт. Конфлікти щодо розподілу влади також значно впливають на незадоволеність шлюбом. Звіти про конфлікти через позашлюбні стосунки, зловживання алкоголем або наркотиками є передвісниками розірвання шлюбу, як і скарги дружин на ревнощі чоловіків та їхні необґрунтовані витрати. Важкість проблем збільшує

ймовірність розлучення. Незважаючи на те, що пари часто повідомляють про проблеми, насильство серед молодят є важливим індикатором розлучення [51, с. 44-46].

Це підтверджує думку, що «вивчення того, що люди говорять про себе, не може замінити вивчення того, як вони поводяться» Психологи провели спостережливі дослідження, щоб виявити дисфункціональну поведінку, яку можна було б модифікувати під час терапії пар. Ці дослідження зосереджуються на обговоренні проблемних питань у лабораторних умовах, надаючи детальну інформацію про те, як пари поводяться під час конфліктів .

Під час конфліктів пари з нижчим матеріальним статусом частіше використовують негативні висловлювання та рідше позитивні, у порівнянні з парами з вищим матеріальним статусом. Вони також більш схильні відповідати негативною поведінкою на негативні дії свого партнера. Це явище, відоме як негативна взаємність, є більш послідовним у різних ситуаціях, ніж просто сукупність негативних дій, що робить його надійним індикатором подружнього незадоволення. Частота та інтенсивність негативної взаємодії значно вищі у парах, які проявляють фізичну агресію, порівняно з іншими парами. Невербальна поведінка, яка часто використовується як показник емоційного стану, краще відображає рівень задоволення шлюбом, ніж вербальна, і, на відміну від вербальної, залишається незмінною, коли подружжя намагаються імітувати добрі чи погані шлюби.

Послідовність поведінки, що виникає під час конфліктів, є більш передбачуваною в стосунках, що характеризуються високим рівнем страждання, ніж у гармонійних шлюбах. У таких ситуаціях часто переважають негативні поведінкові ланцюги, які мають тенденцію до загострення, і парам важко зупинити цей процес. Однією з найбільших проблем для пар, застряглих у негативному обміні, є знаходження адаптивних способів виходу з таких циклів. Зазвичай це робиться через відповіді, спрямовані на відновлення взаємодії (наприклад, «Ви мене не слухаєте»), але такі відповіді часто супроводжуються негативними емоціями (наприклад, роздратуванням або смутком). Партнери, як

правило, реагують на ці негативні емоції, продовжуючи цикл, що робить їх взаємодію структурованою та передбачуваною.

У контрасті, пари, що мають високий рівень взаєморозуміння, більш чуйно реагують на спроби відновлення стосунків і можуть швидко припинити негативний обмін на ранній стадії. Наприклад, один із партнерів може відповісти на зауваження типу «Зачекайте, ви не даєте мені закінчити» словами «Вибач, будь ласка, продовжуй». Таким чином, їхня взаємодія стає більш випадковою та менш передбачуваною [21, с. 12-14].

Інша важлива поведінкова схема, що спостерігається у пар з конфліктними стосунками, - це схема «вимога-вилучення», при якій один із подружжя нав'язує свої вимоги через скарги та критику, тоді як інший партнер відступає в захисну позицію та пасивну бездіяльність. Зокрема, поведінкові послідовності, де чоловік відмовляється, а дружина реагує ворожістю, частіше зустрічаються у парах з низьким рівнем задоволення шлюбом, ніж у гармонійних парах. Це узгоджується з дослідженнями, які показують, що дружини проявляють більше негативних емоцій та поведінки, ніж чоловіки, які зазвичай не реагують або роблять заяви, що виражають відмову, наприклад, недоречні коментарі.

Внаслідок цього відчуження та відсторонення призводить до подальшого зниження подружнього задоволення. Однак висновок про наявність стійких гендерних відмінностей у схемах «вимога-вилучення» може бути передчасним, оскільки нещодавні дослідження показують, що партнер, який відступає, змінюється в залежності від того, хто з подружжя бажає змін. Наприклад, коли зміни хоче чоловік, жінка стає тією, хто відступає. Нарешті, конфліктні моделі демонструють відносну стабільність з часом [9, с. 109-110].

Висновки численних досліджень щодо шлюбних конфліктів можна підсумувати за допомогою простого співвідношення: співвідношення згод до розбіжностей перевищує 1 у щасливих пар і є меншим за 1 у нещасливих пар. Готтман (1993) використав це співвідношення для класифікації типів пар. Він спостерігав за чоловіками та дружинами під час розмов, фіксуючи позитивну та

негативну поведінку кожного партнера, а потім обчислював сукупну різницю між позитивною та негативною поведінкою для кожного партнера з часом. Використовуючи ці шаблони, він виділив регульовані пари (які демонструють збільшення позитивної поведінки відносно негативної поведінки обох партнерів під час розмов) від нерегульованих пар (всі інші моделі).

Регульовані пари були більш задоволені своїм шлюбом та менш схильні до розлучення порівняно з нерегульованими парами. Регульовані пари демонстрували позитивну поведінку під час вирішення проблем і позитивний вплив приблизно у п’ять разів частіше, ніж негативну поведінку та негативний вплив, тоді як відповідне співвідношення для нерегульованих пар становило приблизно 1:1 [52, с. 6-15].

З точки зору науки, підхід Готмана узгоджується з результатами двох ранніх досліджень, часто ігнорованих, які стосуються частоти статевого акту та подружніх конфліктів. Обидва дослідження показали, що співвідношення між частотою статевого акту та конфліктами, а не їхніми базовими значеннями, було показником подружнього задоволення.

Фокус на міжособистісній поведінці як на причині подружніх наслідків призвів до припущення, що характеристики окремих подружжів не мають значного впливу на ці результати. Проте, накопичення доказів, що суперечать цьому припущенню, спричинило нещодавню зацікавленість у вивченні методів і характеристик подружжів, що може покращити наше розуміння шлюбного конфлікту.

Важливість характеристик подружжів наочно проявляється у міжпоколінній передачі розлучень. Хоча існує тенденція до того, що особи, чиї батьки розлучилися, самі розлучаються, ця тенденція змінюється в залежності від поведінки дитини. Ризик розлучення вищий у потомків, які проявляють ворожість, домінування та критичність, порівняно з тими, хто не демонструє таку поведінку.

Останні дослідження прихильності висвітлили індивідуальну характеристику, яка є особливо інформативною для розуміння шлюбу,

зосереджуючись на тому, як ранній досвід взаємодії впливає на міжособистісне функціонування у дорослому віці. Наприклад, подружжя, які зазвичай почуваються безпечно у відносинах, схильні до компромісів і врахування інтересів своїх партнерів під час вирішення проблем. Ті, хто відчуває занепокоєння або амбівалентність у відносинах, більше схильні до надмірної залежності від партнера та зосередження на підтримці відносин. Подружжя, які уникають близькості, проявляють меншу готовність до емоційної близькості, що може призводити до підвищеного рівня шлюбного конфлікту після навіть короткочасного розлуки з партнером.

Останні дослідження прихильності висвітлили індивідуальну характеристику, яка є особливо інформативною для розуміння шлюбу, зосереджуючись на тому, як ранній досвід взаємодії впливає на міжособистісне функціонування у дорослому віці. Наприклад, подружжя, які зазвичай почуваються безпечно у відносинах, схильні до компромісів і врахування інтересів своїх партнерів під час вирішення проблем. Ті, хто відчуває занепокоєння або амбівалентність у відносинах, більше схильні до надмірної залежності від партнера та зосередження на підтримці відносин. Подружжя, які уникають близькості, проявляють меншу готовність до емоційної близькості, що може призводити до підвищеного рівня шлюбного конфлікту після навіть короткочасного розлуки з партнером.

При розгляді шлюбного конфлікту важливо враховувати контекст, у якому існують шлюби, а також взаємозв’язок між внутрішніми процесами та зовнішніми факторами, що впливають на шлюб [23, с. 391]. Навички вирішення проблем і конфлікти можуть мати незначний вплив на шлюб за відсутності зовнішніх стресорів, які також можуть безпосередньо впливати на подружні відносини. Наприклад, нешлюбні стресори, такі як економічний стрес, можуть призвести до збільшення кількості негативних взаємодій, що сприяє шлюбному конфлікту.

Існує зростаюча потреба у визначенні стресових факторів та життєвих подій, які мають різний вплив на різні пари та на різних етапах шлюбу, щоб

краще зрозуміти, як ці події впливають на конфлікти, і з'ясувати, як індивіди та пари можуть випадково генерувати стресові ситуації. Бредбері, Рогге та Лоуренс у своєму дослідженні екологічної ніші пари (тобто їх життєвих подій, сімейного оточення, соціально-економічного стану та стресових обставин) стверджували, що не менш важливо розглядати боротьбу, яка існує між парою та навколишнім середовищем, ніж міжособистісні конфлікти.

Існує припущення, що управління конфліктами є ключовим чинником успішного шлюбу, і що навички, пов'язані з цим, можуть бути змінені в парі через терапію, що сприяло активному вивченню шлюбу в психології. Проте, ця ідея може мати обмежену корисність, і деякі дослідники закликають звернути більше уваги на інші механізми, такі як соціальна підтримка сусідів, які можуть впливати на шлюбні результати.

Дискусії про те, чи має конфлікт корисні або шкідливі наслідки для шлюбу з часом, частково зумовлені останнім зростанням подовжніх досліджень. Незважаючи на різні думки щодо ролі конфлікту в розумінні шлюбу, сучасні зусилля з вивчення конфліктів в ширшому контексті шлюбних відносин, що розглядаються в рамках екологічної ніші, сприяють поглибленню розуміння та розвитку більш ефективних профілактичних і терапевтичних втручань.

Управління конфліктами є важливим аспектом успішних шлюбних відносин, але його роль потребує більш широкого контекстуального підходу. Хоча навички вирішення конфліктів можуть бути розвинені через терапію, зростаюча увага до інших чинників, таких як соціальна підтримка, вказує на необхідність комплексного дослідження шлюбних динамік [14, с. 173]. Актуальні подовжні дослідження свідчать про те, що конфлікти можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для шлюбу, залежно від екологічних умов і контексту. Таким чином, вивчення шлюбних конфліктів в ширшій екологічній ніші не тільки поглиблює наше розуміння, але й сприяє розробці більш ефективних профілактичних та терапевтичних стратегій, які можуть підтримати здоров'я подружніх відносин.

1.3.2. Динаміка конфліктів у сімейному середовищі між батьками та їхніми дітьми

Конфлікти у сімейному середовищі є невід'ємною частиною взаємодії між батьками та їхніми дітьми. Динаміка цих конфліктів визначається багатьма факторами, включаючи вік дитини, соціальний контекст, культурні особливості та стиль виховання. В умовах сучасного суспільства, де змінюються цінності і традиції, конфлікти можуть проявлятися як у формі відкритих суперечок, так і у прихованих напруженнях, які потребують глибшого аналізу.

Дослідження динаміки конфліктів між батьками та дітьми дозволяє виявити їх причини, наслідки та способи ефективного їх вирішення. Це, у свою чергу, може сприяти покращенню сімейних відносин та розвитку здорової емоційної атмосфери в родині.

Конфлікт виникає, коли двоє осіб не можуть досягти згоди через розбіжності у своїх цілях, цінностях чи переконаннях. Батьки і підлітки часто стикаються з численними можливостями для конфлікту, особливо в підлітковий період, коли прагнення до незалежності може суперечити батьківському впливу. Конфлікт може розглядатися як етап, що передує відкритому суперечці, де певні розбіжності обговорюються, перш ніж призвести до емоційного напруження.

Підлітки, які формують власну ідентичність, часто стикаються з батьківськими правилами та очікуваннями, що створює потенціал для конфліктів. Важливо зазначити, що підлітки можуть не поділяти тих же цінностей і переконань, що й їхні батьки, при цьому їхнім основним прагненням залишається забезпечення особистої безпеки.

Серед основних джерел конфлікту між батьками та підлітками можна виділити такі аспекти [1, с. 17-22]:

- Комендантська година
- Використання мобільних телефонів
- Рівень шуму

- Вибір партнера
- Улюблений музичний жанр
- Релігійні практики
- Заняття танцями
- Стан житлового приміщення
- Поведінка
- Вживання наркотичних речовин
- Чесність
- Допомога в домашніх справах
- Справедливість
- Вибір одягу
- Пірсинг та татуювання
- Стиль зачіски
- Дієтичні звички
- Витрати грошей
- Прогулянки
- Догляд за домашніми тваринами
- Харчування
- Прокидання вранці
- Споживання електроенергії та гарячої води
- Куріння
- Питання сексуальності та проявів любові

Комендантська година

Комендантська година є традиційною темою для обговорення між батьками та підлітками, часто приводячи до конфліктів. Незалежно від того, що батьки встановлюють комендантську годину з метою забезпечення безпеки своїх дітей, підлітки можуть не з’являтися додому вчасно, що викликає занепокоєння. Унаслідок цього, якщо підліток повертається додому пізно, він може отримати суворе покарання.

Використання мобільного телефону

Мобільні телефони, як новітня технологія, стали джерелом конфліктів у родинах. Це пов’язано з різними аспектами, такими як фінансові витрати та прояви прив’язаності. Часто конфлікти виникають через надмірне використання телефону, що призводить до збільшення рахунків або спілкування з іншими особами. Іноді мобільний телефон може використовуватися неналежно, наприклад, для секстингу.

Витрати на електрику та воду

Ще одним поширеним джерелом конфліктів є використання електричної енергії та води, коли одна особа несе витрати за іншу, яка використовує ці ресурси необдумано. Вирази на кшталт «Вимкни світло» або «Закрий двері, ти що, народився в сараї?» часто свідчать про цю напругу.

Шум

Конфлікти через шум також є звичними в родинах, чи то під час вечірок, чи через електрогітару або телевізор. Батьки зазвичай виявляють меншу толерантність до шуму, ніж підлітки. Часто бажання підлітків веселитися суперечить потребам батьків у спокої. Тип музики також може бути предметом суперечок, якщо батьки не схвалюють уподобання дітей і вимагають вимкнути її.

Відносини з хлопцем або подругою

Існує безліч причин, чому батьки можуть не схвалювати хлопця чи подругу своїх дітей-підлітків. Часто це пов’язано з переконанням, що їхні діти ще занадто молоді для прийняття обґрунтованих рішень. Це може створювати відчуття несправедливості з боку підлітків.

Церква та релігія

Залучення дітей до церковних практик та релігії є звичайною практикою серед батьків. Однак із дорослішанням дітей їхнє мислення стає більш складним і абстрактним. В результаті, вірування підлітків можуть вступати в конфлікт з батьківськими уявленнями щодо Бога, його природи та важливості церкви.

Оцінки

Оцінки є одним з найбільш очевидних показників зрілості та дисципліни підлітка для батьків. Хоча вони не завжди є точними, батьки часто використовують їх для оцінки своїх дітей. Конфлікти виникають, коли батьківські очікування не відповідають реальним результатам.

Справедливість

Багато підлітків можуть сприймати виконання домашніх обов'язків як працю безкоштовно. Батьки зазвичай забезпечують матеріальні блага, такі як їжа, одяг, житло і транспорт, але підлітки часто не усвідомлюють цінність цих зусиль. Коли молодь зосереджена на своїх потребах, підтримка батьків може здаватися недостатньою порівняно з зусиллями, які вони вкладають у домашні обов'язки, що може призводити до розчарувань.

Особисте самовираження

Татуювання, пірсинг, екстравагантні зачіски, яскравий макіяж або короткі спідниці є способами, через які підлітки намагаються висловити свою індивідуальність, часто вступаючи в конфлікт із батьками, які дотримуються традиційних поглядів на зовнішній вигляд. Іронічно, що батьки, які цінують консервативні образи, можуть не розуміти прагнення своїх дітей до самовираження через ці засоби. У результаті мільйони підлітків знаходять схожі способи заявити про свою індивідуальність.

Вживання алкоголю, наркотиків та куріння

Жоден батько не бажає, щоб його дитина стала наркоманом, і з моменту народження дитини батьки сподіваються на її яскраве майбутнє. Однак, коли вони дізнаються, що підліток вживає наркотики, це суперечить їхнім сподіванням. Зазвичай до цього моменту проблема вже стає серйозною, і батьки виявляють, що стосунки їхньої дитини з наркотиками стають важливішими, ніж їхнє власне благополуччя.

Нечесність

Брехня зазвичай є способом приховати щось інше, таке як крадіжка, обман або приховування татуювань. У таких випадках довіра між підлітком і батьками руйнується, що ускладнює їхні стосунки.

Ось три основні типи конфліктів та деякі корисні стратегії їх подолання [36]:

Неминучий конфлікт: цей тип конфлікту є частим явищем у близьких стосунках. Неминучість конфлікту обумовлена тим, що ми не завжди можемо бути уважними та чутливими до потреб найближчих людей. Існують моменти, коли ми можемо пропустити вербальні або невербальні сигнали, проявити нетерпіння чи надмірно відреагувати. Коли діти відчувають відчуженість у таких ситуаціях, вони потребують чітких сигналів про свої потреби.

Граничний конфлікт: цей тип конфлікту виникає, коли батьки намагаються встановити межі для своїх дітей. Межі є важливим елементом структурування виховання. Проте встановлення меж може викликати напругу у відносинах між батьками і дітьми, що призводить до емоційного відключення. Ключем до конструктивної взаємодії під час таких ситуацій є усвідомлення емоційного стану дитини. Батьки можуть співпереживати та підтверджувати почуття дитини, навіть не виконуючи її прохання. Наприклад: «Я розумію, що ти хочеш вийти грати, але спочатку потрібно завершити домашнє завдання. Після цього ти зможеш погратися на вулиці.» Це є значно ефективнішим, ніж проста відмова.

Інтенсивний конфлікт: цей тип конфлікту супроводжується високим рівнем емоційного стресу та суттєвим відчуженням між батьками і дітьми. Він може виникати, коли батьки втрачають контроль над емоціями, дозволяючи собі кричати, ображати або погрожувати. Цей вид конфлікту є найбільш руйнівним для дітей, оскільки часто супроводжується почуттям сорому. Інтенсивні конфлікти можуть виникати через невирішені особистісні проблеми батьків, які вони переносить на стосунки з дітьми.

Часто батьки і діти відчувають почуття сорому у зв’язку з конфліктами. Батьки можуть відчувати глибоке почуття некомпетентності або безпорадності, особливо коли вони відчувають себе критично перед іншими людьми через поведінку своїх дітей у громадських місцях. Замість того, щоб спробувати

зрозуміти причину цієї поведінки, вони можуть реагувати несвідомо, відчуваючи сором і намагаючись контролювати ситуацію [22].

Конфлікти є необхідною частиною будь-яких стосунків, включаючи батьківські. Важливо, щоб батьки вміли спокійно та позитивно ставитися один до одного навіть у складних ситуаціях, спільно вирішувати проблеми і демонструвати дітям, що конфлікт може бути успішно вирішений. Це навчає дітей вмінню вирішувати конфлікти, що їм знадобляться в подальшому житті.

Батьківський конфлікт може бути шкідливим для дітей, особливо коли він стає частим, інтенсивним і ворожим, супроводжується вербальними образами, агресією або фізичними сварками. Такі конфлікти можуть загрожувати емоційній безпеці сім'ї і, що найважливіше, впливати на дитину. Це стосується як одружених, так і розлучених батьків.

Діти вже в ранньому віці реагують на батьківські суперечки, виявляючи страх, гнів, тривогу і смуток. Вони піддаються вищому ризику розвитку різних проблем зі здоров'ям, порушень сну та труднощів у навчанні. Їхня реакція на стрес може проявлятися як «екстраклізація» у формі агресії, ворожості, девіантної поведінки, або ж «усвідомлення» через депресію, тривогу та соціальну відчуженість.

Діти, які зростають у сім'ях з високими конфліктами, частіше мають слабкі міжособистісні навички, проблеми з вирішенням конфліктів та соціальною компетентністю. Ці труднощі можуть негативно позначатися на їхніх романтичних стосунках у підлітковому та дорослому віці, оскільки конфлікти формують у дітей більш негативне сприйняття себе та соціального оточення, а також призводять до негативних уявлень про сімейні відносини. Таким чином, конфлікти у відносинах батьків можуть викликати негативні наслідки для наступних поколінь [35].

Конфлікти між батьками завдають шкоди дітям також через ефект переміщення: у конфліктних відносинах батьки, як правило, стають менш уважними і більш критичними, агресивними, загрозливими, кричать або застосовують насильство. Це може призвести до слабкого і непослідовного

виховання, коли батьки не приділяють достатньо уваги своїм дітям. У результаті діти можуть не сформувати надійної прив'язки до батьків.

Батьківський конфлікт завдає шкоди дітям, навіть якщо врахувати вплив на їхнє виховання. Дослідники виявили різні механізми, які можуть пояснити цей процес. Наприклад, у спробах зрозуміти батьківський конфлікт діти можуть починати звинувачувати себе або обирати шкідливі способи справлятися з ситуацією. Окрім негативних емоцій, вони також можуть переживати фізіологічні реакції, пов'язані зі стресом, що негативно позначається на розвитку їхнього мозку.

Вплив батьківського конфлікту визначається багатьма змінними, такими як вік, стать та темперамент дитини, стратегії подолання стресу та фізіологічна реакція на нього. Також важливими є сімейні фактори: стосунки всередині родини, прив'язаність до батьків, психічне здоров'я батьків, вживання психоактивних речовин і соціально-економічний тиск. Всі ці чинники впливають на те, як діти реагують на конфлікти.

Хоча соціально-економічний тиск зазвичай погіршує психічне здоров'я батьків і підсилює конфлікти, зв'язок між батьківськими конфліктами та наслідками для дітей залишається значущим, навіть з урахуванням цих факторів. Іншими словами, діти вразливі до впливу високих конфліктів у родині, незалежно від соціально-економічного становища своїх батьків [37, с. 73-77].

Крім того, генетичні фактори можуть впливати на деякі аспекти батьківських конфліктів і реакцій дітей, такі як темперамент, дослідження показують, що батьківський конфлікт пов'язаний з негативними наслідками для дітей, навіть у випадку усиновлених дітей, які не мають генетичного зв'язку з батьками.

1.3.3. Соціально-психологічний аналіз міжпоколінних конфліктів

Міжпоколінні конфлікти виникають як наслідок різниці в цінностях, світогляді, соціальних нормах та життєвому досвіді представників різних поколінь. Ці конфлікти можуть мати різні форми - від внутрішньосімейних суперечок до суспільних протистоянь.

У сучасному світі, де темпи соціальних змін постійно прискорюються, розрив між поколіннями стає все більш відчутним. Старше покоління, яке виросло в інших умовах і обставинах, часто має труднощі у прийнятті нових технологій, соціальних стандартів та стилю життя молодших. З іншого боку, молодь, яка зростала в умовах глобалізації та інформаційного суспільства, може недооцінювати досвід та мудрість старших

Аналіз міжпоколінних конфліктів з соціально-психологічної точки зору дозволяє виявити основні причини та механізми виникнення цих конфліктів, а також знайти шляхи їхнього подолання. Важливо зрозуміти, що ці конфлікти не є неминучими, і їхнє вирішення можливе через взаєморозуміння, толерантність та спільні зусилля. Розгляд цієї теми допомагає розкрити значення комунікації, емпатії та компромісу в міжпоколінних відносинах, що є ключовими для підтримки гармонії та стабільності в суспільстві.

Міжпоколінні конфлікти виникають тоді, коли інтереси або ідеали одного покоління відкрито протистоять інтересам або ідеалам іншого. Покоління визначається як когорта, народжена протягом певного проміжку часу (зазвичай близько двадцяти років), що має спільне дитинство, досвід дорослішання, набір загальних поведінкових та культурних характеристик, а також почуття спільної ідентичності. Подібно до раси, класу або національності, покоління є абстрактним поняттям, що включає різних індивідів, проте приналежність до певного покоління впливає на багато аспектів суспільного життя. Історію жінок у Сполучених Штатах, наприклад, важко розповісти, не враховуючи хвилі поколінь реформаторок, які підтримували феміністичний рух – від організаторок Сенека-Фоллз у 1840-х роках до суфражистського руху на початку XX століття та жіночого визвольного руху 1960-1970-х років.

Навіть серед історично маргіналізованих меншин міжпоколінний конфлікт часто повторює або надихає на значні зміни в суспільстві більшості. Особливо це помітно в другій половині XX століття. Вплив маргінальних груп на молодіжну культуру свідчить про те, що стиль і світогляд кожного нового покоління здатні подолати багато етнічних та расових бар'єрів. Соціологи стверджують, що тільки сучасні суспільства, де соціальні ролі не визначаються строго за віком, постійно породжують різні поколінні ідентичності. Це може пояснити, чому в Сполучених Штатах існує історія поколінь з таким значним розмаїттям та драматизмом. Після своїх подорожей по Америці, Алексіс де Токвіль зазначив [53, с. 478]: «Серед демократичних націй кожне покоління - це новий народ».

Війни та економічні кризи завжди розглядаються як визначальні події для поколінь. Не дивно, що американці, які досягли повноліття під час національних надзвичайних ситуацій, зазвичай формували потужну колективну ідентичність, часто зосереджену на етосі соціальної дисципліни, світському прогресі та впевненому публічному керівництві. Три приклади, що ілюструють це явище: «покоління 1776 року» (Американська революція), як його називав Томас Джефферсон; «покоління, закуте вогнем» (Громадянська війна), за словами Олівера Венделла Холмса молодшого; і покоління Джона Ф. Кеннеді, яке зазнало впливу Великої депресії та Другої світової війни. Кожне з цих поколінь вступило в суспільне життя в молодому віці. Зважаючи на спадщину інститутів, що перебували в занепаді, їхнє швидке піднесення до влади спричинило епічну боротьбу, яка незмінно породжувала напруженість у міжпоколінних відносинах, особливо щодо змін у політичній та економічній сфері.

Для ветеранів молодої Революційної війни міжпоколінний конфлікт виник через прагнення забезпечити більш потужну, але демократичну політичну конституцію, проти чого виступали старші однолітки, такі як Патрік Генрі та Джон Адамс. Молоді ветерани Громадянської війни зіткнулися з цим конфліктом, коли відкинули керівництво старших моралістів, які щойно

пережили жахливі руйнування. Для тих, хто досяг повноліття під час Великої депресії 1930-х років, конфлікт виявився в підтримці перспективної та молодіжної політики Нового курсу [30, с. 120-125].

Національні надзвичайні ситуації не є єдиним типом подій, що можуть спричинити міжпоколінні конфлікти. Найбільш виразні зіткнення супроводжують «духовні пробудження», які зазвичай виникають в епохи відносного миру та процвітання. Ці пробудження характеризуються молодіжною пропагандою духовного відродження та моральної реформи. Згідно з багатьма сучасними свідченнями, Велике пробудження кінця 1730-х та початку 1740-х років значною мірою було очолене молоддю. Аналогічно, у період між 1820-ми та серединою 1840-х років молоді люди домінували серед євангелістів, які керували так званим Другим великим пробудженням в Америці.

«Революція свідомості» кінця 1960-х і 1970-х років також вписується в цю схему. У цьому випадку міжпоколінний конфлікт був настільки поширеним, що такі терміни, як «розрив поколінь», стали загальновживаними протягом майже десятиліття. Пристрасть цього конфлікту була викликана поколінням бебі-бумерів, які досягли повноліття і кинули виклик передбачуваному моральному самовдоволенню старших поколінь ветеранів (покоління GI). На відміну від молодих поколінь, які змагаються зі старшими за перебудову світських інститутів, молодіжні пробудження іноді передають інституційно підривні та духовно антиномічні послання, наслідки яких більше відчуваються в культурі, ніж у політиці.

Покоління, яке виросло під час національних криз, зазвичай досягає політичної та культурної зрілості як молодь, що уникає ризиків і відкритих конфліктів з старшими поколіннями. Наприклад, американців, народжених з кінця 1920-х до початку 1940-х років, часто називають «мовчазним» поколінням через їхню репутацію, здобуту в 1950-х роках, коли вони уникали молодіжного радикалізму. Це покоління було особливо актуальним до 1990-х років, коли почало зростати покоління постбумерів, народжене після 1960-х

років. Це різноманітне покоління отримало назви, такі як Покоління X, Немовля Бюст, Кроха, Нове Загублене, Ніде або Тринадцяте покоління. Вони як діти в 1970-х роках зазнали впливу соціальних патологій, які не так сильно торкалися старших поколінь, включаючи постуотергейтський цинізм, фрагментацію сімей, злочинність та наркотичні епідемії, хаос у школах та песимізм щодо майбутнього нації. У 1980-х і на початку 1990-х років це покоління виявляло менше ознак бунту проти «системи», як це робили бумери [32]. Опитування показували, що постбумери є дещо консервативнішими, менш зацікавленими у соціальних змінах і набагато більше зосередженими на особистому виживанні та успіху.

Деякі конфлікти між поколіннями, що зосереджуються на культурно-соціальних ідеалах молоді, співіснували з іншими, які акцентували увагу на політичних та економічних інтересах. Наприкінці 1960-х років домінував перший тип конфлікту, тоді як до середини 1990-х років публічні дискусії явно змістилися в бік другого типу. ЗМІ та політичні лідери середини 1990-х років регулярно піднімали питання обмежених ресурсів для молоді, зокрема, зниження рівня життя молодих сімей, низький рівень національних заощаджень, хронічний федеральний дефіцит, зростаючі екологічні зобов'язання та соціальні програми, які здебільшого вигідні літнім людям. Це призвело до прогнозів про посилення податкового тягаря для молодих працівників на початку XXI століття.

Академічна література з державної політики швидко зростала, аналізуючи ситуацію молоді через призму термінів, таких як «справедливість покоління» та «облік поколінь». Незважаючи на те, чи свідчить ця економічна риторика про постійну тенденцію до самозбереження через матеріальне споживання, як стверджують деякі, це питання, яке має бути вирішене наступними поколіннями XXI століття [33].

Можна безкінечно обговорювати причини конфліктів між поколіннями, адже їх існує безліч. Окрім згаданих вище, важливими є також відмінності у ціннісних орієнтаціях між представниками різних поколінь, які проявляються в

усіх сферах життя, таких як сім’я, освіта та робота. Крім того, соціальні та економічні зміни, що відбуваються в країні, впливають на суспільство та його членів.

Отже, конфлікт поколінь можна вважати складним і багатогранним соціальним явищем, яке виникає на основі численних індивідуальних труднощів. В основному, конфлікти виникають через суперечності між консервативними, усталеними поглядами старшого покоління та менш досвідченими поглядами молоді. Конфлікт—це зіткнення протилежних інтересів, думок і бажань, яке може призводити до серйозних і гострих протистоянь.

РОЗДІЛ 2. ДИНАМІКА МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ ПІД ЧАС КОНФЛІКТУ

2.1. Етапи розвитку конфліктних ситуацій

Розуміння етапів розвитку конфлікту є ключовим для його ефективного управління та вирішення. Кожен конфлікт проходить певні стадії, від початкового виникнення суперечностей до можливого розв'язання або ескалації ситуації. Аналіз цих етапів дозволяє не лише краще усвідомити природу конфліктів, а й розробити стратегії для їх конструктивного подолання. У цьому контексті важливо дослідити не лише самі етапи, але й чинники, які впливають на розвиток конфліктних ситуацій, а також їх психологічні та соціальні аспекти.

Люди демонструють різні підходи до конфліктних ситуацій, що впливає на ефективність співпраці. Деякі індивіди легше піддаються взаємодії, тоді як з іншими виникають значні труднощі. Для певних осіб навіть незначна полеміка може призвести до правопорушень, відмови від подальшої співпраці, а також агресії та опору супротивникам. Інші ж, навпаки, схильні до поступливості, погоджуючись на все, або заперечують наявність проблеми. Ще для одних така ситуація розглядається як проблема, що потребує обговорення, а не як особиста атака [2; 33].

Варіативність сприйняття та реакції на конфліктні ситуації зумовлена різницями в поглядах, переконаннях, цінностях та досвіді осіб. Ці чинники визначають, як люди оцінюють однакові обставини та відповідно реагують на них. Їхня поведінка має безпосередні наслідки для оточення, зокрема, викликаючи реакції з боку інших людей, що може призводити до змін або посилення їхнього ставлення. Ці взаємозалежності можна графічно представити у вигляді конфліктного циклу «Рис. 2.1.».

Рис. 2.1. Цикл конфлікту

Протягом життя людина формує своє ставлення до світу, до себе та до інших. Ці відносини відіграють важливу роль у реакції на навколишню реальність. Зміна формального ставлення є складною задачею. Сприйняття соціальних ситуацій, включаючи конфліктні, значною мірою залежить від цих установок. Те, як індивід оцінює конфлікт (як важливий чи незначний, як вирішуваний чи нерозв'язний, чи викликаний структурою ситуації або іншими людьми), визначає обрану стратегію дій. Реакція однієї сторони конфлікту впливає на поведінку іншої, що веде до різних наслідків залежно від характеру дій.

Ці наслідки формують новий досвід, який може змінювати ставлення особи. Таким чином, ставлення до конфлікту може як закріплюватися, так і частково модифікуватися. Зв'язок між наслідками конфлікту і очікуваннями людей стає очевидним, коли результати відповідають цим очікуванням. Наприклад, особа, яка вважає, що «життя — це боротьба», часто провокує конфлікти, що підтверджує її уявлення. Навпаки, індивід, який боїться конфлікту та завжди уникає його, не має можливості перевірити, чи можна конфлікт вирішити або виграти. У обох випадках особа не здобуває досвіду, здатного змінити її уявлення.

Таким чином, позиції, сприйняття конфлікту, обрані дії та їх наслідки формують «самореалізаційне пророцтво».

Структура конфлікту представлена моделлю «Муромське Колесо» «Рис. 2.2.», розробленою американським посередником Крістофером Муром [28]. Він виділив п’ять потенційних джерел конфліктів, що формують п’ять типів конфліктів: конфлікт відносин, конфлікт даних, конфлікт інтересів, структурні конфлікти та конфлікти цінностей. Одна конфліктна ситуація може мати кілька причин, і часто, коли конфлікт загострюється, виникають нові проблеми, пов’язані з первісною причиною.

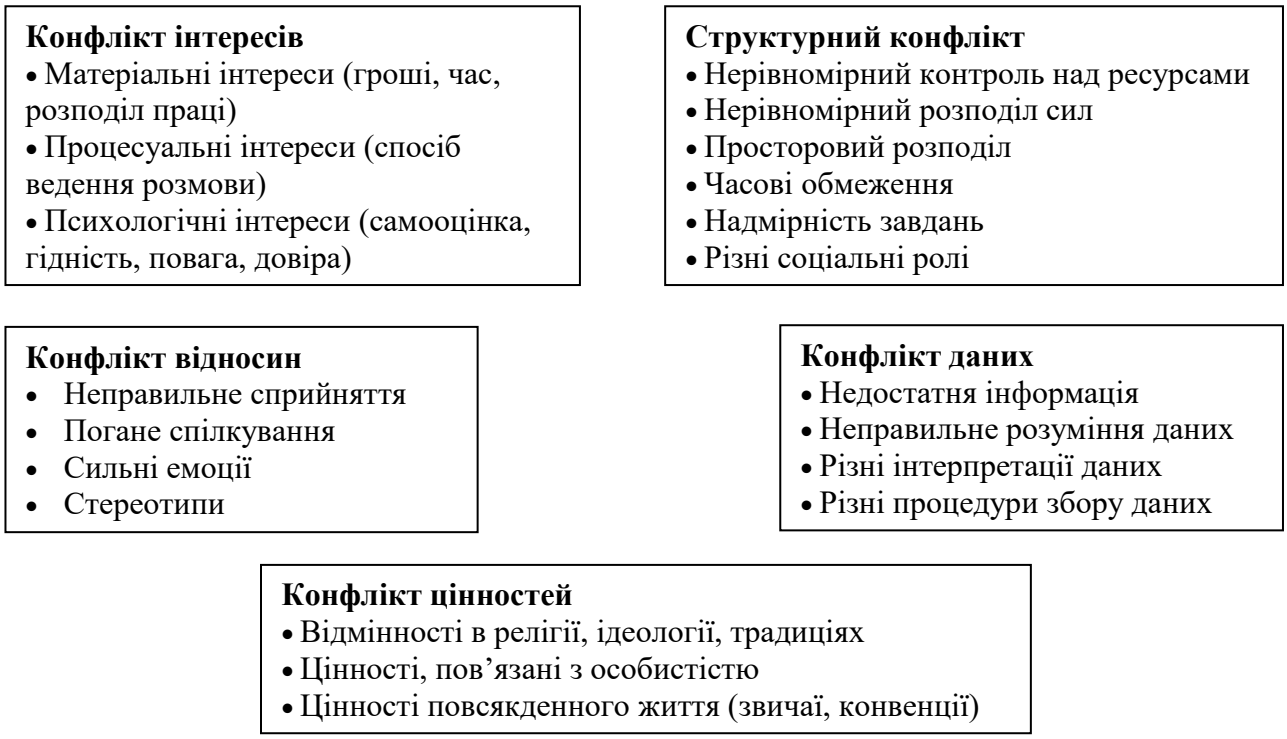

Рис. 2.2. Структура конфлікту - Муромське Колесо

Вони класифікуються на три основні типи:

1) матеріальні інтереси, такі як гроші, час або розподіл праці;

2) процесуальні інтереси;

3) психологічні інтереси, включаючи почуття безпеки, гідності та поваги.

Кожна зі сторін може зосереджуватися на різних аспектах конфлікту, що ускладнює можливість його конструктивного вирішення. Більше того, ці три типи можуть слугувати хронологічною послідовністю розвитку конфліктної ситуації: неясний конфлікт може перерости у відносини конфлікту між

сторонами, що триває відсутність рішення, накопичуючи напругу та ведучи до серйозніших конфліктів цінностей.

Недостатнє взаєморозуміння між членами сім'ї може проявлятися у таких формах [16, с. 105-113]:

- нездатність одного або обох подружжя розуміти і визнавати точку зору іншого;

- ситуації, коли один або обидва члени сім'ї не можуть переконати один одного у своїй правоті щодо важливих питань сімейного життя;

- труднощі у досягненні згоди подружжя з будь-якого питання, що стосується сімейного життя.

Серед можливих причин недостатнього взаєморозуміння можна виділити:

- значні різниці у рівні освіти, інтелектуальному розвитку та життєвому досвіді;

- відсутність у одного або обох подружжя навичок логічного обґрунтування своєї правоти та нездатність переконати іншого;

- неможливість уважно слухати та розуміти думки партнера, а також ігнорування його слів;

- надмірне бажання одного з подружжя довести свою правоту за будь-яку ціну;

- безумовна впевненість одного або обох подружжя у власній правоті;

- нездатність до компромісу, гнучкості у зміні стратегії та тактики спілкування залежно від ситуації;

- упереджене ставлення одного з подружжя до іншого.

2.2. Основні фази розвитку конфліктів

Основні фази розвитку конфліктів допомагають зрозуміти механізми, які лежать в основі цих процесів, а також передбачити можливі наслідки. Вивчення цих фаз дозволяє розробити ефективні стратегії для їхнього врегулювання, що є особливо важливим у контексті сімейних, організаційних та міжособистісних

відносин. У даній роботі ми розглянемо ключові етапи розвитку конфліктів, їх характеристику та вплив на подальші взаємодії між сторонами.

Психологи зазначають, що дві особи не можуть постійно досягати згоди в кожній ситуації. Конфлікти є невід'ємною частиною будь-якого шлюбу. Визнаючи, що конфлікти є природними та важливими в сімейному житті, легше підготуватися до подібних ситуацій. Мова виступає основним засобом передачі інформації, думок та бажань. В останні десятиліття вона стала предметом особливої уваги в науковому середовищі, зокрема у контексті взаємодії між чоловіком і жінкою. Основні знання мовлення та міжособистісної комунікації можуть як сприяти зміцненню шлюбу, так і призводити до його розірвання. Будь-які порушення у цій сфері можуть стати джерелом конфліктів, особливо в питаннях, що стосуються повсякденного функціонування шлюбу, фінансових справ, розподілу обов'язків, виховання дітей, дозвілля, роботи, соціально-політичного контексту, родинних зв'язків, компульсивної поведінки, а також планів та перспектив партнерів на майбутнє. Ці питання є особливо чутливими і потребують ретельної уваги до мовлення між подружжям. Існують певні періоди в житті подружжя, коли вони особливо вразливі до конфліктів. Роберт Штернберг, американський психолог, виділяє сім етапів любові, кожен з яких має свої специфічні конфліктні моменти [8].

Першою стадією є закоханість, під час якої починають розвиватися три складники любові: відданість, пристрасть та інтимність, причому пристрасть є найсильнішою з них. Ця стадія характеризується такими симптомами, як «метелики в животі», втрата апетиту, стан психічної відсутності, відсутність логічного мислення, підвищена частота снів, пов'язаних з об'єктом закоханості, труднощі в концентрації та очікування контакту з боку іншої особи. Конфлікти на цьому етапі можуть виникати через нерівномірність почуттів, адже не завжди особа, яка викликає інтерес, відповідає взаємністю.

Наступною є стадія «романтичних витоків», під час якої відбувається природне зростання інтимності. Цей етап зазвичай є короткочасним, оскільки закохані починають частіше зустрічатися та спілкуватися, що сприяє кращому

пізнанню один одного і зближенню партнерів. На цьому етапі можуть виникати заздрість і, в крайніх випадках, власницькі тенденції, а також постає питання про збереження стосунків.

Якщо рішення про продовження стосунків є позитивним, зв'язок переходить до третьої фази, яка називається «повною». У цій стадії присутні всі три складники любові: пристрасть, інтимність і відданість. Це зазвичай призводить до прийняття рішення про укладення шлюбу або спільне проживання, що відкриває перспективи для спільного майбутнього. На цій стадії особливо помітні задоволеність партнерів і емоційна насиченість, що на практиці може проявлятися у сварках та непорозуміннях. Завершення цієї фази часто супроводжується ослабленням пристрасті.

Швидке зниження пристрасті сигналізує про перехід до четвертої фази, яка називається «дружні відносини». Цей етап часто асоціюється з «вигоранням» для деяких людей, проте для багатьох пар він може бути найзадовільнішим у їхній взаємодії. У цій фазі домінує висока активність взаємодії, що залежить від волі партнерів та інтимності, яка частково також підпорядкована цій волі. Таким чином, розширення цієї фази залежить від бажання обох партнерів заглиблювати свої стосунки.

Проблемою для пар стає підтримка високого рівня близькості, що, у свою чергу, впливає на взаємну довіру, симпатію, а також бажання допомогти один одному. Можливі розчарування та фрустрації, які виникають через недооцінку партнера. Якщо близькість і взаєморозуміння не вдається підтримувати, відносини можуть стати порожніми. Єдиним компонентом, що утримує ці відносини на цьому етапі, є зобов'язання, що підкреслює ризик, що один із партнерів може захотіти змін або відмовитися від продовження стосунків [20].

Ця стадія не повинна виникати в стосунках, якщо партнерам не вдається зберегти інтимність. Однак, навіть під час падіння близькості, участь обох партнерів може підтримувати відносини з позитивними результатами. На цьому етапі конфлікти стають невід'ємною частиною повсякденного життя подружжя.

Якщо відбувається цей етап, зв’язок найчастіше переходить до шостої фази, що характеризується розпадом відносин. У такі моменти виникає безліч негативних почуттів, які можуть загострюватися через надмірне або недостатнє вираження комунікації. Прикладами негативних емоцій є жаль, гнів, зокрема, гнів на дитину. Жінка може стикатися з хвилею стресових ситуацій, таких як нові фінансові проблеми, самотність, зосередженість на вихованні дитини, примушення до догляду, а також надмірна строгість у вихованні, що може бути спробою замінити батька.

Індивід також може стикатися з різними труднощами, такими як втрата контактів із дітьми, високий ризик спрощення ролі батька до функції, що забезпечує матеріальну допомогу, необхідність організації нового житла та зміни соціального статусу. Усі ці чинники викликають напруженість, що, в свою чергу, призводить до конфліктів, які можуть посилюватися або мінімізуватися в залежності від поведінки на рівні комунікації.

Протягом шлюбу подружжя може стикатися із шістьма кризовими етапами, кожен з яких має свої специфічні умови і може викликати різні реакції у партнерів [31, с. 224-231].

Перша криза може виникнути незабаром після укладення шлюбу. Вона пов’язана з тим, що партнери часто зосереджуються на задоволенні власних потреб, що може призвести до емоційного дискомфорту, навіть якщо один з подружжя відчуває менше задоволення, ніж інший, або обидва не досягають повного щастя.

Друга криза спостерігається в момент народження першої дитини. Потенційні конфлікти між партнерами можуть виникати, коли один з них приділяє більше уваги дитині, нехтуючи потребами іншого.

Третя криза часто настає у віці 30-35 років. Це пов’язано з розчаруванням щодо спільного життя, яке не відповідає очікуванням партнерів. Конфлікти на цьому етапі часто спричинені критикою та звинуваченнями.

Четверта криза відбувається у подружжя, яке має значний досвід спільного життя, зазвичай у віці близько 40 років. Вона пов’язана з емоційними

змінами, що виникають через дозрівання партнерів або через професійні проблеми зі здоров'ям.

П'ята криза виникає у віці 45-50 років і зумовлена відходом дітей з дому, що часто викликає у подружжя відчуття порожнечі, відомий як «синдром порожнього гнізда».

Шоста криза стосується пар старше 60 років. Вона пов'язана з відчуттям відсутності необхідності та важливості, що може спонукати людей похилого віку до прагнення відсторонитися від активного життя.

Одна з установлених наукових реальностей полягає в тому, що кохання не може продовжуватися без активного догляду. Поступово воно може втрачати свою інтенсивність, охолонути і втратити свою силу. Після першої стадії «пристрасного впадання в кохання» може наступити період нудьги, рутина, вигорання та бажання знайти нові відчуття разом з іншою людиною.

Із точки зору психології, перша криза може виникнути після року або двох спільного життя, коли рівень фенілетиламіну, психоактивного гормону з стимулюючим та емпатогенним впливом, спадає після того, як «шоколадний ефект» відступає. Партнери можуть припинити бути такими емпатичними та інтенсивними, як на початку відносин. Після трьох років відносин, які найчастіше виникають, змінюється інтерес до сексу, зникає захоплення і покохання, які були в молоді роки. Рутинна «нормальність» і щоденне життя можуть збільшувати бажання спробувати щось нове з іншою людиною, що може призвести до зради, що, безумовно, призведе до припинення відносин [43].

Криза сьомого року часто виявляється складнішою для пари, ніж кризи перших років, що може бути пов'язано з «кризою після пологів». Партнери можуть не мати достатньо часу для себе через завантаженість домашніми справами, роботою та сімейними обов'язками, що призводить до життя біля один одного, а не разом.

2.3. Основні умови для підтримки стабільності подружніх зв'язків

Частота конфліктів у сім'ї є суттєвим показником стабільності шлюбних відносин. У нестабільних шлюбах спостерігаються регулярні конфлікти та емоційна напруга, що створює передумови для невдалого прогнозу щодо подальшого розвитку сім'ї. Важливо дослідити умови, які сприяють стабільності шлюбних стосунків, оскільки вони можуть також вказувати на наявність сімейних конфліктів.

Умови стабільності шлюбних відносин [7, с. 67-71; 11]:

- Взаєморозуміння. Навички взаєморозуміння можуть розвиватися, наприклад, через ігрові методи активної комунікації для молодят.

- Сумісність на різних рівнях:

  - Фізіологічна (гармонія);

  - Психоемоційна (зацікавленість один одним, співчуття);

  - Ціннісно-орієнтаційна.

- Зацікавленість у партнері.

- Привабливість (симпатія), яка впливає на сприйняття партнера, часто призводячи до перебільшення позитивних рис і недооцінки негативних.

Свобода в контексті сім'ї є відповідальністю, що сприяє запобіганню конфліктам. Однак ця свобода повинна бути свідомою, особливо коли індивід обирає створити сім'ю. Дім має бути простором особистої свободи, яка повинна реалізовуватися для кожного члена родини [6, с. 20-22]:

1. Життєвий простір. Кожен член сім'ї повинен мати свій власний простір для розвитку.

2. Повага. Важливо пам'ятати про необхідність поваги до інших.

3. Взаємний вплив. Кожен член сім'ї впливає на інших, а також підлягає їхньому впливу.

4. Управління впливом. Члени сім'ї не повинні боятися впливу один на одного, а мають навчитися ним керувати.

5. Соціальні ролі. Кожен член сім'ї зобов'язаний виконувати свою соціальну роль, адже без цього сім'я ризикує розпастися.

Успішність шлюбу значною мірою залежить від характеристик партнерів. У щасливих шлюбах спостерігаються такі риси, як емоційна стабільність, зниження конфліктності, активне соціальне життя, упевненість, щирість та вільне вираження почуттів.

На відміну від цього, у нещасливих сім'ях подружжя проявляє емоційну нестабільність, надмірні вимоги один до одного, прагнення до лідерства, відчуженість, підозрілість, недовіру та обмежене вираження почуттів.

Моделі шлюбних та сімейних стосунків дозволяють передбачати їх подальший розвиток. Позитивні прогнози стосуються схожості певних характеристик партнерів, таких як комунікабельність, довірливість і незалежність. Негативні прогнози, навпаки, пов'язані зі схожістю таких рис, як домінування, емоційна жадібність, критичність та нестабільність.

Е. Богару пов'язує благополуччя сім'ї з трьома типами її функціональної структури. «Табл. 2.1.».

Таблиця 2.1.

Типи сім'ї та її функціональні структури

Типи функціональної структури сім'ї	Кількість обмежених сімей у %	Кількість сімей, що визнають шлюб щасливим у %
Влада належить чоловікові	35%	61%
Влада належить жінці	28%	47%
Рівномірний розподіл	37%	87%

Поява дитини суттєво впливає на взаємини між жінкою і чоловіком, перетворюючи їх на батьків, що призводить до змін у способі життя, ціннісних орієнтаціях і поглядах на життя. Усі дискусії, суперечки та конфлікти в родині ускладнюють процес виховання дитини. Батькам слід особливо готуватися до народження дитини. Найвищий рівень задоволеності шлюбом спостерігається у сім'ях з 1-3 дітьми, тоді як у бездітних сім'ях цей рівень є найнижчим.

Відповідальність і автономія дитини розвиваються краще, якщо головну роль відіграє партнер, статевий склад якого відповідає статі дитини.

Кризи є об'єктивними чинниками, що впливають на розвиток сім'ї. Ці кризи можуть проявлятися в різний спосіб залежно від тривалості існування сім'ї та можуть виникати з різною інтенсивністю. Інший тип кризи не є обов'язковим і залежить від індивідуальної історії сім'ї. Причини цих криз можуть включати: соціальні характеристики партнерів, раптові зміни в життєвих обставинах, потрясіння, зміни місця проживання, хвороби, зниження фінансового становища, смерть або народження дитини.

Існує безліч рекомендацій для нормалізації стосунків, які сприяють запобіганню ескалації суперечок у конфлікти. Об'єктивними причинами подружньої дисгармонії є кризи розвитку сім'ї. Виділяють закономірні кризи, що залежать від тривалості існування сім'ї і проявляються з різною інтенсивністю у всіх сім'ях. Інший тип сімейних криз є необов'язковим і залежить від індивідуальної історії сім'ї. Причинами таких криз можуть бути: вікові особливості партнерів, різкі зміни в життєвих обставинах, потрясіння (переїзд, хвороба, зменшення бюджету, смерть або народження дитини).

У конфліктній ситуації можна виділити п'ять основних стилів дій [40]:

1. Уникнення. Цей стиль передбачає ігнорування конфлікту, мовчання та відкладення рішень на «пізніше». Часто це супроводжується фізичним виходом з місця конфлікту та переконанням себе і оточуючих, що нічого не трапилося (перевизначення ситуації). Уникнення пов'язане з переконанням, що конфлікт є злом, яке краще уникнути. Цей стиль характерний для людей, які відчувають сильне емоційне напруження і воліють виходити з конфлікту, ніж вирішувати його. Уникнення може бути раціональною стратегією, коли предмет конфлікту є незначним і шанси на його вирішення низькі.

2. Пом'якшення. Цей стиль проявляється в орієнтації на інтереси протилежної сторони та поступки своїм цілям через страх втратити добрі стосунки або залишитися самотнім. Пом'якшення є ефективним способом у випадках, коли особа усвідомлює свою помилку та бажає виправити свою

позицію, особливо якщо питання стосується іншої сторони. Цей підхід також виправданий, коли партнер має певну перевагу в конфлікті.

3. Конкуренція – це підхід до конфлікту, що розглядає його як «гру на перемогу», де успіх визначається досягненням перемоги. Цей стиль часто супроводжується очікуванням результату, що спонукає особу вдаватися до різних методів, які можуть бути не зовсім етичними. Вибір цього підходу зазвичай пов’язаний із прагненням захистити власну самооцінку.

4. Компроміс – це пошук можливих рішень, що передбачає готовність сторін відмовитися від певних цілей на користь демонстрації взаєморозуміння інтересів партнера. У рамках цього стилю кожна сторона може отримати вигоду, але й зазнати певних втрат. Даний спосіб реагування є ефективним у ситуаціях, коли сторони мають приблизно однакову силу; компроміс виявляється корисним, коли бракує часу, а підтримка існуючого стану дозволяє здійснити більш детальний аналіз конфлікту.

5. Співпраця – це реакція, яка передбачає визнання цілей інших учасників конфлікту без шкоди для власних інтересів. Цей підхід ґрунтується на переконанні, що завжди можна знайти рішення, яке задовольнить обидві сторони. Нав навіть у випадках, коли досягнення такого рішення видається неможливим, партнери вважають, що зусилля для його знаходження повинні бути докладені. Цей стиль є ефективним при вирішенні конфліктів, зокрема, коли сторони мають різні цілі, оскільки сприяє виявленню причин розбіжностей, які часто полягають у неналежному або відсутньому спілкуванні.

Аналіз власного підходу до вирішення конфліктів має велике значення, особливо на початковому етапі їх виникнення, оскільки це сприяє початку процесу їх вирішення. Взаємодія з конфліктом передбачає не лише виявлення конкретних дій в реальних ситуаціях, але й здатність співпрацювати з партнером для знаходження взаємно прийнятних рішень. Угода вимагає спільних зусиль у вирішенні всіх конфліктних питань шляхом укладання договору між сторонами та його реалізації [5, с. 17-25].

Ось кілька кроків, які допоможуть подолати кризу у відносинах: вчасно визнати наявні перешкоди, виправляти помилки, і активно зміцнювати взаємозв'язок, щоб запобігти поділу і зберегти взаєморозуміння [49]:

1. Надайте собі більше свободи. Подружжя часто вважає, що повинно проводити весь вільний час разом. Важливо культивувати спільні інтереси, але також визнавати право на моменти самотності і власні захоплення.

2. Не уникайте чутливих тем. Уникаючи важливих розмов, ви лише поглиблюєте конфлікт. Намагайтеся завершити суперечки перед сном, щоб почати новий день у злагоді.

3. Боротьба з нудьгою в спальні. Не вірте, що в зрілих стосунках у спальні немає місця для інтересу. Підтримуйте пристрасть, дивіться разом романтичні фільми та експериментуйте в інтимному житті.

4. Захищайте свою конфіденційність. Пам'ятайте, що ви дорослі, і не всі аспекти вашого життя мають бути відомі батькам. Визначте, які питання залишаються вашими особистими секретами.

5. Не забувайте про ніжність. Часто пари вважають, що з часом компліменти і сюрпризи стають зайвими. Це велика помилка: проявляйте почуття та ніжність регулярно для підтримки близькості.

6. Уникайте рутини. Одноманітність може згасити любов. Прагніть до нових вражень і спільних розваг, щоб ваша любов завжди залишалася живою.

7. Знайдіть час для спілкування. Успішні стосунки передбачають відкриті розмови. Прагніть не зводити спілкування лише до побутових питань, діліться мріями та планами.

8. Дотримуйтеся деякого розсуду. Іноді маленькі секрети можуть бути корисними. Не завжди правда повинна бути жорсткою: обережно підходьте до тих тем, які можуть завдати болю.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СПЕЦИФІКИ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА КОНФЛІКТІВ У ПОДРУЖЖІ З ПОЗИЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СПРИЙНЯТТЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

3.1. Методологія проведення наукового дослідження

У дослідженні брали участь молоді жінки та чоловіки віком від 20 до 25 років, які перебувають у шлюбних відносинах до 5 років. Для вирішення поставлених у дослідженні завдань було застосовано такі методики [47]:

1. «Визначення узгодженості сімейних цінностей і рольових установ в подружній парі» (А.Н. Волкова).

2. «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Е.М. Дубовська).

3. Тест агресивності «Тест руки» (Вагнера).

4. «Спілкування в сім'ї» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Е.М. Дубовська).

Методика «РОД» дозволяє визначити наступні аспекти:

1. Уявлення подружжя про значущість різних аспектів сімейного життя, таких як сексуальні відносини, особиста спільність чоловіка і дружини, батьківські обов'язки, професійні інтереси кожного з подружжя, господарсько-побутове обслуговування, моральна та емоційна підтримка, зовнішня привабливість партнерів. Ці показники, які відображають основні функції сім'ї, складають шкалу сімейних цінностей (ШСЦ).

2. Уявлення подружжя про бажаний розподіл ролей між чоловіком і дружиною при реалізації сімейних функцій, що об'єднані у шкалу рольових очікувань і домагань (ШРОД).

Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Альошина Ю.Є., Гозман Л.Я., Дубовська Е.М.) включає:

Обладнання: бланковий тест, що містить 32 ситуації подружньої взаємодії конфліктного характеру, та шкалу різних реакцій на певну ситуацію, яка

враховує активність і пасивність реакції, а також згоду чи незгоду з партнером (учасником конфлікту).

Хід роботи: методика проводиться індивідуально або у групі. Подружжя проходить тест незалежно один від одного. Експериментатор надає респондентам інструкцію, нагадує, що всі повинні виконувати завдання самостійно, та пропонує розпочати роботу. Орієнтовний час виконання тесту становить 40-50 хвилин.

Автори методики виділили 8 сфер сімейного життя, які найчастіше виступають причинами міжособистісних конфліктів подружжя [34]:

1. Проблеми взаємин з родичами і друзями.
2. Питання, пов’язані з вихованням дітей.
3. Прояв прагнення до автономії одним із подружжя.
4. Ситуації порушення рольових очікувань.
5. Ситуації неузгодженості норм поведінки.
6. Прояв домінування одним із подружжя.
7. Прояв ревнощів одним із подружжя.
8. Невідповідність поглядів щодо грошей.

Тест руки Вагнера призначений для діагностики агресивності [38].

Стимульний матеріал включає набір з 9 стандартних зображень кисті руки та одне зображення без руки, на якому досліджуваного просять уявити кисть руки та описати її можливі дії. Відповіді класифікуються в одну з 11 категорій:

1. Агресія (А): Рука сприймається як домінуюча, завдає шкоди, активно захоплює предмети або виконує агресивні дії, наприклад, щипає, дає ляпас, давить комаху чи готується нанести удар.

2. Вказівка (У): Рука бере участь у діях імперативного характеру, таких як керування, спрямування, перешкоджання чи панування над іншими, наприклад, диригує оркестром, дає вказівки, читає лекцію чи зупиняє машину.

3. Страх (С): Рука виступає як жертва агресії або намагається захистити когось від фізичної загрози; може завдавати шкоди самій собі або виявляти тенденцію до заперечення агресії, наприклад, стиснутий кулак, але не для удару.

4. Емоційність (Е): Рука виражає любов або позитивні емоції до інших, наприклад, дружнє рукостискання, поплескування по плечу, погладжування тварини чи дарування квітів.

5. Комунікація (К): Рука бере участь у комунікативних діях, звертається до когось, намагається встановити контакт на рівних, наприклад, жестикуляція під час розмови, мова жестів чи вказування дороги.

6. Залежність (З): Рука виражає підпорядкування іншим, діє з позиції залежності, успіх якої залежить від доброзичливості іншої сторони, наприклад, прохання, віддання честі офіцерові чи простягнення руки за милостинею.

7. Демонстративність (Д): Рука бере участь у демонстративних діях, наприклад, показує «Ок», милується манікюром чи грає на музичному інструменті.

8. Інвалідність (ІВ): Рука пошкоджена, деформована, хвора або нездатна до дій, наприклад, поранена рука, хвороблива рука чи зламаний палець.

9. Активна безособовість (АБ): Рука бере участь у фізичній діяльності, яка не пов’язана з комунікацією, наприклад, втягування нитки в голку, писання або керування автомобілем.

10. Пасивна безособовість (ПБ): Рука в стані спокою або діє без участі інших, наприклад, лежить, відпочиває чи спирається на стіл.

11. Опис (О): Опис руки без вказівки на дії, наприклад, пухка рука, красива рука чи рука дитини.

Протокол дослідження:

1. У першій колонці вказується номер картки.

2. У другій колонці зазначається час першої реакції на картку в секундах.

3. У третій колонці наводяться всі відповіді досліджуваного.

4. У четвертій колонці зазначаються результати категоризації відповідей. Якщо експериментатору доводиться звертатися до досліджуваного з уточненнями, це позначається (ут).

Аналіз результатів:

Після категоризації підраховується кількість висловлювань у кожній категорії. Максимальна кількість балів, яку може набрати досліджуваний, складає 40, враховуючи, що він дає по чотири відповіді на кожну картку. Проте, він може давати більше відповідей по одних категоріях і менше по інших.

Відповіді, що відносяться до категорій «Агресія» і «Вказівка», розглядаються як пов'язані з готовністю досліджуваного до вищого прояву агресивності та небажанням пристосуватися до оточення. Категорії відповідей «Страх», «Емоційність», «Комунікація» і «Залежність» відображають тенденцію до дій, спрямованих на пристосування до соціального середовища, з невеликою ймовірністю агресивної поведінки.

Методика «Спілкування в сім'ї» [29] (Альошина Ю.Е., Гозман Л.Я., Дубовська Е.М.) призначена для дослідження характеру спілкування між подружжям. Вона містить 48 питань, на які пропонується чотири варіанти відповіді:

1. Так
2. Скоріше так, ніж ні
3. Скоріше ні, ніж так
4. Ні

Автори виділили наступні шкали:

1. Довіра в спілкуванні:
   - Оцінка, надана собі
   - Оцінка, надана партнеру
2. Взаєморозуміння між подружжям:
   - Оцінка, надана собі
   - Оцінка, надана партнеру
3. Схожість у поглядах подружжя

4. Спільні символи сім'ї

5. Легкість спілкування між подружжям

6. Психотерапевтичність спілкування

3.2. Системний аналіз сімейних цінностей у подружніх парах

Спільність інтересів, потреб, цінностей та орієнтацій є ключовими елементами конструктивної поведінки та комунікації в сім'ї. У подружній парі важливо враховувати, яка з цінностей є більш значущою для кожного з партнерів. Для дослідження цього аспекту сімейних відносин була використана методика «Визначення узгодженості сімейних цінностей і рольових установок в подружній парі». Отримані результати наведені в «Табл. 3.1.».

Таблиця 3.1.

Показники сімейних цінностей у подружжя (M±m)

Шкали	Чоловіки	Жінки	t	p
Інтимно-сексуальна	4,27±2,37	4,93±2,12	0,8	-
Особистісна ідентифікація	7,53±1,60	6,8±2,08	1,06	-
Господарчо - побутова	5,97±1,87	6,53±0,90	1,06	-
Батьківсько-виховна	8±0,78	7±1,04	3,03	0,05
Соціальна активність	7,1±1,49	7,27±1,29	0,33	-
Емоційно-психотерапевтична	7,4±1,26	7,93±1,07	1,21	-
Зовнішня привабливість	6,67±1,45	7,77±1,27	2,2	0,05

Згідно з результатами дослідження, наведеними в таблиці 3.1, було встановлено, що для чоловіків найбільш значущими сімейними цінностями є батьківсько-виховна, особистісна ідентифікація, емоційно-психотерапевтична та соціальна активність. Ці цінності мають значно вищу значущість у чоловіків, ніж у жінок. Найменш значущими для чоловіків є зовнішня привабливість, господарчо-побутова та інтимно-сексуальна цінності. У жінок серед сімейних

цінностей найбільш значущими є емоційно-психотерапевтична, зовнішня привабливість, соціальна активність та батьківсько-виховна. Найменш значущими для жінок є особистісна ідентифікація, господарчо-побутова та інтимно-сексуальна цінності.

За деякими шкалами не було виявлено достовірних відмінностей між групами чоловіків та жінок. Наприклад, за шкалою «Інтимно-сексуальна» у групі чоловіків показник становив (4,27±2,37), а у групі жінок – (4,93±2,12), при цьому значущих відмінностей не було встановлено: $t=0,8$; $p>0,05$. За шкалою «Особистісна ідентифікація» у групі чоловіків показник становив (7,53±1,60), а у групі жінок – (6,8±2,08), також не було виявлено значущих відмінностей: $t=1,06$; $p>0,05$. Проте як у чоловіків, так і у жінок «особистісна ідентифікація» з партнером виявилася більш значущою, ніж «інтимно-сексуальна». Це свідчить про те, що подружжя, насамперед, прагне бачити у партнері друга, який розділяє їх інтереси, думки та захоплення.

За шкалою «Господарчо-побутова» показник у групі чоловіків становив (5,97±1,87), тоді як у жінок — (6,53±0,90). Значущих відмінностей не виявлено: $t=1,06$; $p>0,05$. Чоловіки оцінюють цей показник як більш значущий, що свідчить про важливість побутової організації сім'ї для них.

За шкалою «Емоційна-психотерапевтичність» показники в групі чоловіків склали (7,4±1,26), у жінок — (7,93±1,07). Також не виявлено значущих відмінностей: $t=1,21$; $p>0,05$. Для подружжя важлива взаємна моральна і емоційна підтримка, а також орієнтація на шлюб як середовище, що сприяє психологічній стабілізації.

За шкалою «Соціальна активність» показник у групі чоловіків становив (7,1±1,49), у жінок — (7,27±1,29), і значущих відмінностей не було: $t=0,33$; $p>0,05$. Хоча показники жінок є більш вираженими, у чоловіків також спостерігається значущість цього аспекту, але в меншій мірі. Це свідчить про те, що в сучасному суспільстві жінки не менше, ніж чоловіки, прагнуть зайняти активну соціальну позицію і реалізувати себе в професійній та діловій сферах.

За двома показниками були виявлені значущі відмінності:

За шкалою «Батьківсько-виховна» показник у чоловіків становив (8±0,78), а у жінок — (7±1,04), при цьому відзначені достовірні відмінності: t=3,03; p ≤0,05. Це свідчить про неузгодженість сімейних цінностей через значно вищий показник у чоловіків, що підкреслює більшу значущість цього аспекту для них. Можливо, жінки більше орієнтуються на реалізацію власних професійних інтересів, очікуючи від чоловіків активного виконання «жіночих» функцій у сім'ї.

За шкалою «Зовнішня привабливість» показник у чоловіків склав (6,67±1,45), у жінок — (7,77±1,27), також були виявлені достовірні відмінності: t=2,2; p ≤0,05. Показник у жінок є достовірно вищим, що відображає значущість цієї складової для них у порівнянні з чоловіками.

Отримані результати свідчать про певну андрогенізацію сімейних цінностей сучасних жінок, що може трансформувати причини, зміст та форми конфліктів у сім'ї.

3.3. Дослідження аспектів спілкування та конфліктів у подружніх стосунках

Конструктивне спілкування є ключовим елементом сімейного життя, і від вибору стилю комунікації подружжя значною мірою залежить їхнє сімейне благополуччя. У процесі спілкування формується спільна програма та стратегія спільної діяльності, що є важливими для підтримання теплих і довірливих відносин у сім'ї. Результати дослідження представлені в таблиці 3.2.

Згідно з даними «Табл. 3.2.», найвищі бали в обох групах були отримані за шкалою «Легкість спілкування». У групі чоловіків показник склав (3,31±0,46), у групі жінок — (3,30±0,43). Між цими показниками статистично значущих відмінностей не було виявлено (t=0,06).

Показник «Психотерапевтичність спілкування» для чоловіків склав (3,18±0,54), а для жінок — (3,1±0,70). Статистично значущих відмінностей не зафіксовано (t=0,36).

Щодо показника «Взаєморозуміння себе», у чоловіків він становив (3,18±0,32), у жінок — (3,15±0,31), без значущих відмінностей (t=0,3).

Таблиця 3.2.

Показники спілкування у подружжя (M±m)

Шкали	Чоловіки	Жінки	t	p
Довіра спілкування себе	2,95±0,69	3,06±0,62	0,46	-
Довіра спілкування партнера	2,83±0,77	2,86±0,69	0,11	-
Взаєморозуміння себе	3,18±0,32	3,15±0,31	0,3	-
Взаєморозуміння партнера	3,31±0,57	3,45±0,24	0,82	-
Схожість в поглядах	2,89±0,64	3,10±0,62	0,95	-
Спільні символи	2,99±0,56	3,03±0,57	0,2	-
Легкість спілкування	3,31±0,46	3,30±0,43	0,06	-
Психотерапевтичність спілкування	3,18±0,54	3,1±0,70	0,36	-

Показник «Взаєморозуміння партнера» у чоловіків становив (3,31±0,57), у жінок — (3,45±0,24). Статистично значущих відмінностей між цими показниками не виявлено (t=0,82).

Низькі значення були зафіксовані за такими шкалами:

1. «Довіра спілкування себе»: у чоловіків показник становив (2,95±0,69), у жінок — (3,06±0,62). Достовірних відмінностей не виявлено (t=0,46).

2. «Довіра спілкування партнера»: у чоловіків — (2,83±0,77), у жінок — (2,86±0,69). Значущих відмінностей також не зафіксовано (t=0,11).

3. «Схожість в поглядах»: у чоловіків показник складав (2,89±0,64), у жінок — (3,10±0,62). Достовірних відмінностей не виявлено (t=0,95).

4. «Спільні символи»: у чоловіків показник становив (2,99±0,56), у жінок — (3,03±0,57). Статистично значущих відмінностей не було (t=0,2).

Таким чином, найвищі показники були виявлені за такими шкалами: взаєморозуміння, легкість спілкування та психотерапевтичність спілкування. Це свідчить про те, що як чоловіки, так і жінки вважають взаєморозуміння важливим елементом спілкування. Вони прагнуть створювати та підтримувати близькість, причетність і розуміння. Не менш значущим є і те, що в складних ситуаціях подружжя повинно морально підтримувати одне одного.

Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях вимагає дослідження найбільш конфліктогенних сфер стосунків, рівня згоди чи незгоди в конфліктних ситуаціях, а також рівня конфліктності в парі. Ці аспекти є важливими для розуміння конфліктів.

З даних, наданих у «Табл. 3.3», видно, що подружжя подібним чином оцінює ступінь конфліктності різних ситуацій. Встановлено, які з оцінених сімейних ситуацій можуть спричиняти конфлікти.

Таблиця 3.3.

Показники вираженості різних конфліктогенних сфер у подружжя (M±m)

Шкали	Чоловіки	Жінки	t	p
Проблема відносин з родичами та друзями	-0,58±0,79	-0,88±0,52	1,25	-
Питання, пов’язані з вихованням дітей	-0,35±0,43	-0,50±0,69	0,75	-
Виражене прагнення до автономії	-0,33±0,83	-0,58±0,54	0,96	-
Порушення рольових очікувань	-0,72±0,46	-0,42±0,59	1,76	0,1
Розузгодження норм поведінки	-0,33±0,76	-0,13±0,62	1,77	0,1
Виражене домінування одного з партнерів	-0,97±0,56	-0,82±0,42	0,88	-
Проява ревнощів	-0,62±0,71	-0,7±0,62	0,33	-
Розбіжність у відношенні до грошей	-0,45±0,99	-0,63±0,51	0,6	-

Провина респондента	-0,30±0,47	-0,23±0,52	0,41	-
Провина партнера	-0,74±0,41	-0,92±0,29	1,29	-

Як чоловіки, так і жінки вважають найбільш конфліктними наступні ситуації:

«Виражене домінування одного з партнерів»: у чоловіків показник становив (0,97±0,56), у жінок — (-0,82±0,42). Статистично значущих відмінностей в оцінці конфліктогенності в цій ситуації не виявлено (t=0,88).

«Проява ревнощів»: у чоловіків показник склав (-0,62±0,71), у жінок — (-0,7±0,62). Значущих відмінностей також не зафіксовано (t=0,33).

У групі чоловіків зафіксовано показник (-0,58±0,79), у групі жінок - (-0,88±0,52) для ситуації «Проблеми відносин з родичами та друзями». Значущих відмінностей в оцінці конфліктогенності цієї ситуації не встановлено (t=1,25; p>0,05).

Варто відзначити, що між чоловіками та жінками спостерігаються різниці в сприйнятті конфліктності двох інших ситуацій:

Для ситуації «Порушення рольових очікувань», у чоловіків показник становить (-0,72±0,46), у жінок — (0,42±0,59). За цим показником спостерігається тенденція до значущих відмінностей (t = 1,76; p<0,1). Чоловіки сприймають цю ситуацію як більш конфліктну, ніж жінки, хоча й для жінок вона є травмуючою, але в меншій мірі.

Для ситуації «Розбіжність у відношенні до грошей», у чоловіків показник склав (0,45±0,99), у жінок — (-0,63±0,51). Статистично значущих відмінностей не виявлено (t = 0,6).

Також були отримані низькі показники для інших ситуацій, а саме:

- «Питання, пов’язані з вихованням дітей»: у чоловіків (0,35±0,43), у жінок (-0,50±0,69), значущих відмінностей не встановлено (t = 0,75).

- «Виражене прагнення до автономії»: у чоловіків (-0,33±0,83), у жінок (-0,58±0,54), достовірних відмінностей не виявлено (t = 0,96).

- «Провина респондента»: у чоловіків (-0,30±0,47), у жінок (-0,23±0,52), значущих відмінностей не виявлено (t = 0,41).

- «Провина партнера»: у чоловіків (-0,74±0,41), у жінок (0,92±0,29), не відмічено значущих відмінностей (t = 1,29).

У дослідженні встановлено, що як чоловіки, так і жінки мають тенденцію брати на себе відповідальність за сімейні конфлікти, а не делегувати її партнеру. Це може свідчити про те, що специфіка делегування відповідальності за стосунки, ймовірно, пов'язана з низькою самооцінкою та аутоагресією. Невпевненість у собі призводить до недостатньої довіри між подружжям. Далі ми дослідили особливості прояву агресивності серед молодих подружжів «Табл. 3.4.».

Таблиця 3.4.

Показники агресивності у подружжя (M±m)

Шкали	**Чоловіки**	**Жінки**	**t**	**p**
Агресія	3,2±1,74	3,07±1,22	0,24	-
Вказівка	1,47±1,13	1,93±1,03	1,15	-
Страх	0±0	0,13±0,35	1,30	-
Емоційність	3,8±2,08	3,93±2,96	0,14	-
Комунікація	5,2±1,97	4,60±2,13	0,80	-
Залежність	0,93±0,88	0,80±1,08	0,36	-
Демонстративність	1,33±1,23	1,33±1,18	0	-
Інвалідність	0,8±1,32	0,60±0,83	0,49	-
Активна безособистісність	22,87±2,77	22,93±3,51	0,05	-
Пасивна безособистісність	0,4±0,63	0,67±0,82	1,04	-
Опис	0±0	0±0	0	-
Агресивність	-5,27±4,38	-3,93±4,25	0,85	-

За даними, представленими в таблиці 3.4, було встановлено, що найвищі результати в обох групах були отримані за шкалами «Активна безособистісність». У чоловіків цей показник склав (22,87±2,77), у жінок - (22,93±3,51), і статистично значущих відмінностей між цими групами не виявлено (t=0,05). Щодо шкали «Агресивність», у чоловіків зафіксований

показник (-5,27±4,38), у жінок - (-3,93±4,25), також не було виявлено значущих відмінностей (t=0,85).

Середні показники були отримані за шкалами «Агресія», «Емоційність» і «Комунікація»:

- «Агресія»: у чоловіків (3,2±1,74), у жінок (3,07±1,22), t=0,24.

- «Емоційність»: у чоловіків (3,8±2,08), у жінок (3,93±2,96), t=0,14.

- «Комунікація»: у чоловіків (5,2±1,97), у жінок (4,60±2,13), t=0,80.

Низькі показники були зафіксовані за шкалами «Вказівка», «Демонстративність», «Інвалідність», «Залежність» і «Пасивна безособистісність», з відсутністю значущих відмінностей між групами:

- «Вказівка»: у чоловіків (1,47±1,13), у жінок (1,93±1,03), t=1,15.

- «Демонстративність»: у чоловіків (1,33±1,23), у жінок (1,33±1,18), t=0.

- «Інвалідність»: у чоловіків (0,8±1,32), у жінок (0,60±0,83), t=0,49.

- «Залежність»: у чоловіків (0,93±0,88), у жінок (0,80±1,08), t=0,36.

- «Пасивна безособистісність»: у чоловіків (0,4±0,63), у жінок (0,67±0,82), t=1,04.

Щодо шкал «Страх» та «Опис», підвищення показників практично не було виявлено:

- «Страх»: у чоловіків (0±0), у жінок (0,13±0,35), t=1,30.

- «Опис»: у чоловіків (0±0), у жінок (0±0), t=0.

Таким чином, найвищі показники були зафіксовані в агресивності та категоріях, що стримують агресивну поведінку (комунікація, емоційність). Ці категорії відносяться до позитивних факторів, які знижують агресію, а прояв агресії може бути не стільки наслідком негативних відносин, скільки свідченням надмірної активності. Як чоловіки, так і жінки демонструють соціалізованість, що виражається в прагненні до соціального співробітництва та поваги до інших, при цьому залежність переважає над агресивними і домінантними тенденціями. Отже, можна зробити висновок, що обидві групи не схильні до вираження високої агресивності, а, навпаки, схильні до адаптації до оточуючих.

3.4. Аналіз міжособистісного спілкування у шлюбі в контексті сприйняття цінностей сім'ї

У процесі вивчення проблеми подружніх конфліктів у молодій сім'ї слід звернути увагу на підхід В.К. Мягера та Т.М. Мішиної. Автори вважають, що конфлікт у сім'ї виникає тоді, коли обидва партнери прагнуть оволодіти одним і тим самим об'єктом, зайняти аналогічне місце чи ексклюзивну позицію, виконувати несумісні ролі або досягати суперечливих цілей. У момент укладення шлюбу особи стикаються з численними відмінностями. Деякі з цих суперечностей у інтересах, цінностях, цілях і потребах молодого подружжя можуть призводити до зовнішніх проявів конфлікту. Варто також зазначити, що в суспільній свідомості конфлікт зазвичай асоціюється з тим, що не повинно відбуватися у сімейному житті. Важливими є висновки дослідників, які стверджують, що конфлікт містить потенціал для переходу на новий рівень взаємин і відкриття нових можливостей. Успішні сім'ї характеризуються не відсутністю чи рідкісністю конфліктів, а їхньою невеликою глибиною та безболісністю [27, с. 206-212].

Ще одну цікаву точку зору на цю проблему висловлює А. Н. Єлізаров. Він зазначає, що конфлікт виконує дві основні функції: конструктивну та деструктивну. Конструктивна функція конфлікту у сімейних відносинах полягає в тому, що він може стати важливим джерелом розвитку як особистості, так і сім'ї в цілому. Завдяки конфлікту можуть виникати нові цілі, норми та цінності. Ця функція реалізується, коли партнери володіють навичками конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях. У рамках своєї конструктивної функції конфлікт:

а) адаптує сім'ю та її членів до нових умов;

б) об'єктивує причини протиріч, що дозволяє їх подолати;

в) згуртовує членів сім'ї та орієнтує їх на збереження єдності;

г) допомагає подолати внутрішню напругу і фрустрацію;

д) сприяє пошуку способів впливу на інших;

е) дозволяє членам сім'ї краще розкрити свої особистісні якості та здобути авторитет у родині.

Деструктивна функція конфлікту полягає в тому, що зростаюче відчуття його невирішуваності може призводити до підвищення психологічного дискомфорту. Інакше кажучи, конфліктуючі сторони починають забувати про конструктивну мету вирішення ситуації. У контексті внутрішньосімейного функціонування деструктивні наслідки конфлікту можуть проявлятися в порушенні інформаційного обміну, зниженні системи взаємозв'язків, ослабленні єдності сім'ї та зменшенні її здатності протистояти труднощам [25, с. 253-258].

Досліджуючи взаємозв'язки між цінностями подружжя та аспектами спілкування, виявлено позитивну кореляцію у жінок за такими показниками: інтимно-сексуальна сфера та розузгодженість норм поведінки ($r=0,43$; $p\leq0,05$) і емоційність ($r=0,42$; $p\leq0,05$). Це свідчить про те, що для жінок інтимно-сексуальна сфера та сексуальна гармонія є важливими складовими подружнього щастя, що підвищують прояв емоційності. Вони сприяють розвитку любові, позитивних емоційних установок до інших, прихильності, доброзичливості, але водночас можуть призводити до розузгодженості норм поведінки.

Спостерігається також зворотний зв'язок між господарчо-побутовою цінністю ($r=-0,44$; $p\leq0,05$), батьківсько-виховною цінністю ($r=-0,41$; $p\leq0,05$) та демонстративністю. Це свідчить про те, що орієнтація на батьківсько-виховну та господарчо-побутову цінності сприяє зниженню демонстративної поведінки у жінок.

У групі жінок сімейні цінності в більшості випадків здійснюють стримуючий вплив на прояв конфліктності і практично не пов'язані з агресивністю. Соціальна активність також перешкоджає проявам конфліктності та агресії. Вона має зворотний зв'язок із залежністю ($r=-0,41$; $p\leq0,05$), проявом

домінування (r=-0,40; p≤0,05) та інвалідністю (r=0,42; p≤0,05), але позитивний кореляційний зв'язок із пасивною безособистісністю (r=0,42; p≤0,05). Таким чином, зі зростанням значимості соціальної цінності у жінок підвищується пасивність у відносинах.

Персональна цінність ідентифікації виявляє позитивний кореляційний зв'язок з активною безособистісністю (r=0,41; p≤0,05) та зворотний зв'язок з пасивною безособистісністю (r=-0,41; p≤0,05). Це свідчить про наявність у свідомості прагнення знайти партнера, з яким буде спільність інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій і способів проведення вільного часу, а також про бажання, щоб партнер виявляв активність у поведінці, а не пасивність.

Щодо інших аспектів спілкування у подружніх відносинах, значущих кореляційних зв'язків не спостерігається.

Емоційно-психотерапевтична цінність у чоловіків має негативний кореляційний зв'язок з проблемами у стосунках з родичами та друзями (r=-0,41; p≤0,05). Висока емоційно-психотерапевтична цінність є ефективною профілактикою для таких аспектів конфліктності, як проблеми у відносинах з близькими та прояви ревнощів. Таким чином, чим більше прийняття партнера, тим менше виникає проблем у родині.

Також у чоловіків особистісна ідентифікація демонструє негативний кореляційний зв'язок з проблемами у відносинах з родичами та друзями (r=-0,41; p≤0,05). Це означає, що чим більша значущість очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій та способів проведення часу разом з дружиною, тим менше виникає проблем у відносинах з близькими.

Інтимно-сексуальна цінність у чоловіків, у свою чергу, має позитивний кореляційний зв'язок зі спільними символами (r=0,43; p≤0,05). Отже, чим більше розвинені інтимно-сексуальні відносини, тим більш близькі та схожі погляди у подружжя. Інтимні стосунки є важливим фактором сімейної згуртованості.

Для задоволеності шлюбом істотне значення має наявність спільних символів у взаємовідносинах, які можуть проявлятися у різних формах:

унікальна мова, лагідні прізвиська, сімейні традиції та обряди тощо. Такі відносини роблять шлюб більш цілісним, визначаючись персоніфікованою психотерапевтичною функцією, що забезпечує психологічний комфорт. Це сприяє відновленню фізичних і духовних сил партнерів, приносить відчуття радості та повноти життя, а також можливості особистісного зростання у шлюбі.

У чоловіків батьківсько-виховна цінність має негативний кореляційний зв'язок з прагненням до автономії (r=-0,41; p≤0,05) та комунікацією (r=-0,43; p≤0,05). Це свідчить про те, що чоловіки займають активну батьківську позицію, усвідомлюючи, що діти залежать від них. Для них сім'я є головною цінністю, що знижує потребу в незалежності та призводить до зменшення комунікації загалом.

Соціальна активність, в свою чергу, має позитивний кореляційний зв'язок з розузгодженням норм поведінки (r=0,43; p≤0,05), проявами ревнощів (r=0,40; p≤0,05) та взаєморозумінням себе (r=0,41; p≤0,05). Це вказує на те, що чоловікам важливі внесімейні інтереси, які сприяють міжособистісній взаємодії з подружжям, допомагаючи краще усвідомлювати свої цілі, інтереси та бажання. Однак ці інтереси також можуть посилювати ревнощі та схильність до порушення певних правил.

У чоловіків батьківсько-виховна цінність негативно корелює з прагненням до автономії та комунікацією, що вказує на їхню активну батьківську позицію та пріоритет сімейних цінностей. Соціальна активність позитивно пов'язана з міжособистісною взаємодією, але також може підсилювати ревнощі та порушення норм поведінки, що свідчить про складний баланс між сімейними та внесімейними інтересами.

ВИСНОВОК

У магістерській роботі «Сімейні конфлікти і міжособистісні відносини в подружжі» проведено всебічний аналіз сімейних конфліктів та їх впливу на міжособистісні відносини в подружніх парах. Дослідження складалося з трьох основних розділів, кожен з яких вносив значний вклад у розуміння природи і динаміки конфліктів у сім'ї.

У першому розділі розглянуто основні теоретичні підходи до вивчення сімейних конфліктів. Визначено зміст поняття «подружні конфлікти», аналізовано їх джерела та науково класифіковано типи конфліктів. Окрема увага приділялася динаміці конфліктів у подружжі, включаючи взаємодію між батьками та дітьми, а також міжпоколінні конфлікти. Це дозволило створити цілісну картину причин та наслідків сімейних конфліктів.

Другий розділ присвячений дослідженню етапів та фаз розвитку конфліктних ситуацій у подружжі. Визначено основні умови, необхідні для підтримки стабільності подружніх зв'язків під час конфліктів. Було виявлено, що розвиток конфліктів проходить кілька фаз, кожна з яких потребує специфічних підходів для ефективного вирішення та підтримки гармонії у стосунках.

У третьому розділі проведено емпіричне дослідження, яке включало аналіз сімейних цінностей у подружніх парах та вивчення аспектів спілкування і конфліктів у подружніх стосунках. Методологія проведення дослідження дозволила системно аналізувати сприйняття сімейних цінностей та їх вплив на міжособистісне спілкування у шлюбі. Результати дослідження показали, що ціннісні орієнтації мають значний вплив на виникнення та вирішення конфліктів, а також на загальну динаміку подружніх відносин.

Проведене дослідження підтвердило, що сімейні конфлікти є невід'ємною частиною подружніх відносин, однак їх вплив на взаємодію в сім'ї залежить від багатьох факторів, включаючи сприйняття сімейних цінностей, комунікативні навички та здатність подружжя до ефективного вирішення конфліктів.

Важливим є розвиток емоційної зрілості та взаємопідтримки між партнерами, що сприяє зміцненню сімейних зв’язків і зниженню конфліктності.

Таким чином, ця робота зробила внесок у розуміння природи сімейних конфліктів та їх впливу на міжособистісні відносини, а також запропонувала рекомендації для покращення взаємодії у подружжі та зниження рівня конфліктів. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку практичних інструментів для подолання конфліктів та підтримки гармонійних відносин у сім’ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошина Ю. Ю. Цикл розвитку сім'ї: дослідження і проблеми / Ю. Ю. Альошина // Вестн. Моск. ун-ту. - 2012. - №9. - С. 17-22.

2. Войтко В. І. Етика сімейних відносин / В. І. Войтко.– К. : Політвидав України, 2001. – 70 с.

3. Ганкевич О.В. Соціально-психологічні чинники подружньої дезадаптації в молодій сім'ї: автореф. … дис. канд. психол. наук : 19.00.05 / Олександра Вікторівна Ганкевич. К., 2016. 20 с.

4. Гапоненко Л.О. Наративи у рефлексивно-рольових тренінгах для студентівпсихологів з підготовки до психогігієнічної саморегуляції. Наративна психологія: теорія, емпірика, практика. Кривий Ріг. : Р.А. Козлов, 2020. С. 17-25.

5. Гапоненко Л.О. Наративи у рефлексивно-рольових тренінгах для студентівпсихологів з підготовки до психогігієнічної саморегуляції. Наративна психологія: теорія, емпірика, практика. Кривий Ріг. : Р.А. Козлов, 2020. С. 17-25.

6. Гапоненко Л.О. Рефлексивно-рольова мета-гра з усвідомлення деструктивних сімейних симптомів. Харків. : Діса плюс, 2020. С.20-22.

7. Гірняк А. Н. Поняття про норму як про предмет теоретико-методологічного аналізу / А. Гірняк, Ю. Павлишин // Вітакультурний млин. – 2011. – Модуль 14. – С. 67-71.

8. Головнева І. В. Психологія сімейних відносин : [навч. посіб. для студ. внз] / Ірина Володимирівна Головнева. – Харків : Вид-во НУА, 2003. – 76 с.

9. Гордійчук Н. Медіація як «обмін дарами»: до питання про захист інтересів дитини в сімейних спорах. Москва, - 2017, - С. 109- 122.

10. Гребенников И.В. Основы семейного жизни: Учеб. пособие для пед. ін- тов.: Просвещение, - 1991. - 157с.

11. Гришина Н.В. Психологія конфлікту / Н.В. Гришина. – СПб, 2012. – 464с.

12. Гурко Т.А. Становлення інституту медіації у сфері сімейних спорів у Росії // Гурко Т.А. Журнальний гід. - 2016. -270 с.

13. Давиденко Г.В. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. 2023. 240 с. URL: https://vsei.vn.ua/images/Doc/Nauka/Inclusivna_osvita/cifrova-inklyuziya-ta-dostupnist-socialna-didzhitalizaciya.pdf

14. Дойч М. Конструктивне вирішення конфліктів: принципи, навчання і дослідження // Дойч М Психол. конфлікту / Укл. і заг. ред. н. В. Гришиної. Гришиної. - СПб.: Пітер, - 2011. - С. 173-198.

15. Дружинін В.М. Психологія сім'ї: 3 вид. / В.М. Дружинін. - СПб.: Пітер - 2006. -176 с.

16. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 105 – 113.

17. Єлізаров О.М. Неблагополучна сім'я в рамках структурного підходу/ О.М. Єлізаров // Вісник психосоціальної та корекційно-реабілітаційної роботи. - 2002. - №1. - С. 36-44.

18. Іванова М. С. Медіація як спосіб захисту прав та інтересів подружжя при розірванні шлюбу : автореферат дис. кандидата юридичних наук :12.00.03, - 2014. - 27с.

19. Калмикова О. С. Психологічні проблеми перших років подружнього життя. - 2011. - №4. - С. 55- 62.

20. Карабанова О.А. Психологія сімейних стосунків та основи сімейного консультування. – М.: Гардарики, 2013. – 362 с.

21. Клімантова Г.І. Проблеми молодої сім'ї в умовах модернізації суспільства, - М.: - 2018. - С. 12- 14.

22. Корольчук М.С. Психологія сімейних взаємин. Київ.: Ніка-центр, 2011. 296 с.

23. Котлова Л. О. Проблема конфліктності в молодій сім'ї в період первинної адаптації. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія.2014. Вип. 41. С. 391-396.

24. Кочетов А.І. Початок сімейного життя/ А.І. Кочетов. Чоловік і жінка, відношення статей/ А.А. Логінов - Мн.: Полымя, - 2013. - 121 – 224 с.

25. Кравченко А. В. Виникненя і попередження конфліктів у молодого подружжя. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. С. 253-258.

26. Лисенко Л. М. Психологічні чинники задоволеності стосунками в подружніх парах. Теорія і практика сучасної психології : зб. наук. пр. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2018. Вип. 5. С. 73–77.

27. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика : Навчальний посібник. К. : ВД «Професіонал», 2016. С. 206 – 212. 40 \3

28. Малицька І.А. КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ В СІМ'Ї ТА ЗАСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ. Міністерство освіти і науки України Чорноморський національний університет імені Петра Могили Медичний інститут. URL: https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2291/1/1.%20Малицька%20І.А.%20КРМ.pdf

29. Методика «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є.Альошина, Л.Я.Гозман, Є.М.Дубовська). URL: https://studfile.net/preview/5484792/

30. Орбан-Лембрик Л.Е., Лембрик С.П. Шлюбно-сімейні взаємини і стабільність родинного життя. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. Вип. 11. Ч.1. С.120-136.

31. Пілецька Л.С. Емоційне вигорання як чинник неконструктивних життєвих стратегій подружжя.Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Сєвєродонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. № 2 (46). С. 224 –231.

32. Пілецька Л.С. Матримоніальні уявлення як чинник суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі : монографія.К. : Прінт Квік, 2015. 216 с.

33. Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк». Київ, 2010. 270 с.

34. Психологія вирішення конфліктів: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / В.О. Джелалі. – Х. – К., 2014. – 320 с.

35. Психологія та психотерапія сімейних конфліктів. Хрестоматія: Навч. посібник із психол. консультування. - Самара: Бахрах, - 2010. – 78 с.

36. Райгородський Д.Я. Психологія сім'ї. - Самара: «БАХРАХ-М», - 2010. - 752 с.

37. Роджерс К. Психологія подружніх стосунків. Можливі альтернативи: Пер. з англ. Прогрес, Універс, - 2012. - 480 с.

38. Седих К.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. Київ.: Академвидав, 2015. 192 с. 22.

39. Старшенбаум Г. В. Сексуальна і сімейна психотерапія. Вищ. школа психології, - 2003. -300 с.

40. Стратегії поведінки в конфліктній ситуації. Кафедра педагогіки і психології управління социальними системами ім. ак. І.А. Зязюна. URL: https://web.kpi.kharkov.ua/ppuss/uk/strategiyi-povedinki-v-konfliktnij-situatsiyi/

41. Таймазов В. Медіація в Україні, перші кроки // Розрахунок. № 12. - 2008. - С. 14.

42. Тест руки Вагнера – діагностика агресивності. URL: https://dytpsyholog.com/2015/03/27/тест-руки-вагнера-діагностика-агреси/

43. Фурман А.В. Психо-дидактика проектування навчально-книжкових комплексів для студентів ВНЗ : [монографія] / А. В. Фурман, А. Н. Гірняк, Г. С. Гірняк. Тернопіль : ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. – 328 с.

44. Хамітов Н. Плідні та неплідні моделі сучасної сім'і: досвід андроген-аналізу. Ситуація родини в сучасному суспільстві – досвід Центрально-Східної Європи. Люблін : 2007.

45. Харитонов А. М. Сімейний психоаналіз як науково-практичний напрям // Психол. вісник. - 2002. - №10. - С. 62-78.

46. Харитонов А. Н., Тимченко Г. Г. Психологічна допомога сім'ям. - Москва: Військовий ун-т, - 2012. - 302 с.

47. Шестак Ю.В. Специфіка міжособистісного спілкування та конфліктів в контексті сприйняття сімейних цінностей у подружжя. Харків, 2024. С. 64.

48. Шнейдер Л. Б. Основи сімейної психології: Навч. посібник. - Москва: Вид-во Московського психолого-соціального інституту, - 2012. - 928с.

49. Як пережити кризу у стосунках? URL: https://rakhubovska.com/stati/yak-perezhyty-kryzu-v-stosunkah-6-krokiv

50. Baucom, D.H., Shoham. Empirically supported couple and family interventions for marital distress and adult mental health problems// Journal of Consulting and Clinical Psychology, – 2008. – P. 53-88.

51. Bradbury, T.N., Rogge, R., & Lawrence, E. Reconsidering the role of conflict in marriage. NJ.: Erlbaum. – 2010. – P. 44– 65.

52. Gottman, J.M. The roles of conflict engagement, escalation, and avoidance in marital interaction: Journal of Consulting and Clinical Psychology, – 1998 – P. 6-15.

53. Howard, J.W., Dawes, R.M. Linear prediction of marital happiness//Personality and Social Psychology Bulletin, –1976. – P.478-480.

54. Koerner, K., Jacobson, N.J. Emotion and behavior in couple therapy // The heart of the matter: Perspectives on emotion in marital therapy – New York.: Brunner/Mazel. – 1986 – P. 207– 226.

55. Weiss, R.L., Heyman, R.E. A clinical-research overview of couple interactions. // The clinical handbook of marriage and couples interventions. – Brisbane, Australia: Wiley. – 1997. – P.14 – 44.